

HA KUL MED KULTURARV!

HANDBOK I LEVANDE KULTURARV
FÖR BARNKULTURVERKSAMHET

Museiverket

HA KUL MED KULTURARV!

HANDBOK I LEVANDE KULTURARV
FÖR BARNKULTURVERKSAMHET

Museiverket

Ha kul med kulturarv!

Handbok i levande kulturarv för barnkulturverksamhet

Förbundet för barnkultur i Finland

Handboken har utarbetats med hjälp av bidrag från Museiverket.

Översättning: Annica Törmä

Redigering: Annina Ylikoski

ISBN: 978-952-69965-6-1

Tecknade illustrationer: Icons8

Museiverket

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	6
Levande kulturarv är en del av barnens vardag	10
Immateriellt kulturarv i skolan	14
Hur kan kulturarvspedagogik hjälpa grupper med olika bakgrund?	23
Tidskapseln	30
En samskapande tidsresa	34
En medeltida riddarsköld	36
Karda och spinn hållbart av ull	38
Den kvarglömda matsäcken	42
Skolträdgårdsverksamhet	46
Áhkuid bádji – mormödrarnas verkstad	51
Rassel och konstiga pipor	54
Pratstugorna i Norra Savolax	57
Tankelucka	60
Från inre monolog till dikt	62
Bildserie med immateriellt kulturarv och kulturarvssnurran	64
I kläm mellan kulturkrockar	66
Min omgivning	69
Släktens hemligheter	72
Finlandsbilden i gamla skolplanscher	75
Från föremål till berättelse	77
Ödeskorten	80
Lustiga linjer med skrapteknik	82
Sångleksverkstad	84
Länkar	86

FÖRORD

Hur kan man använda sig av levande kulturarv i barnkulturverksamheten? I den här handboken hittar du inspiration och idéer till hur ni kan ta in levande kulturarv i aktiviteter med barn och unga; i skolor, föreningar, klubbar och olika evenemang. Vi har samlat in exempel på verkstäder i olika barnkulturcenter i Finland.

Förbundet för barnkultur i Finland är en riksomfattande centralorganisation för barnkulturaktörer och har 36 medlemmar. Förbundet främjar verksamheten på barnkulturfältet och arbetar för att alla barn och unga ska ha likvärdiga möjligheter att delta i och uppleva högklassig konst och kultur.

Det är lättare än du tror att ta in levande kulturarv i aktiviteter med barn och unga. Vi hoppas att denna bok ska ge inspiration till en mångsidig verksamhet!

Annina Ylikoski, redaktör
Österbottens barnkulturnätverk BARK

*Handboken har utarbetats med hjälp av
bidrag från Museiverket.*

I slutet av boken finns en lista med länkar till resurser, inspiration och information om immateriellt kulturarv. Om du ser en länkikon på sidan, hittar du en länk till sidans tema.

TEORIDELEN

Vad är immateriellt kulturarv och varför är det viktigt att bevara? I Teoridelen går vi in på hur levande traditioner överförs från en generation till en annan, hur de förändras med tiden och hur man kan skydda dem.

LEVANDE KULTURARV ÄR EN DEL AV BARNENS VARDAG

Leena Marsio, specialsakkunnig, Museiverket

Kyrkråttan, valborg, vändagen och salmiak. Samtliga är exempel på levande immateriella kulturarv som är viktiga för barn. Exempelen ingår i wikiförteckningen över levande kulturarv, där Museiverket samlar information om olika traditioner som en del av genomförandet av Unescos konvention.

Immateriellt kulturarv är en ny term, men som fenomen och mänsklig kulturell praxis är det lika gammalt som mänskligheten. Det levande kulturarvet lever i umgänget och möten mellan människor. Det är vad människor utövar i sin vardag och på fester, och vad de förmedlar till varandra i familjen, släkten, hobbygrupper eller till exempel i bygemenskapen. Till det levande kulturarvet hör till exempel fester, hantverksfärdigheter, dans och musik, muntlig tradition samt levande traditioner med anknytning till mat eller natur. Det berör oss alla i vardagen och på fester, på jobbet och i våra fritidsintressen. Det immateriella kulturarvet innehåller fenomen som bevaras levande och i förändring från generation till generation.

Det levande kulturarvet tryggas som en del av Unescos konvention om trygghet av det immateriella kulturarvet, som har ratificerats av 180 länder inklusive Finland. I Finland är det Museiverket som ansvarar för genomförandet. Konventionen är omfattande och täcker trygghet, utbildning, forskning och bevarande av levande kulturarv inom olika områden. Tryggandet av levande kulturarv omfattar också arbete som anknyter till barnkulturen i fråga om ett kulturarv: all slags arbete med anknytning till traditionen, från kurser till evenemang, framställningar eller ställningstaganden.

Konventionen omfattar även katalogisering av immateriellt kulturarv, på både internationell och nationell nivå. I Finland startade katalogiseringen genom Wikiförteckningen över levande kulturarv, som öppnades 2016. Wikiförteckningen ger olika sammanslutningar en möjlighet att presentera sitt eget immateriella kulturarv och få ny information om levande traditioner i Finland. Den innehåller redan 250 exempel från över 400 olika aktörer!

På en tidsresa i Sagalunds museum och barnkulturcenter får man leva sig in i hur människor levde förut och lära sig många levande traditioner.

Foto: Visit Kimitoön

Förslag till wikiförteckningen kan lämnas in av olika sammanslutningar, till exempel föreningar, organisationer eller grupper av privatpersoner. Förteckningen är ett levande dokument som ständigt kompletteras och uppdateras.

Samtidigt ger förteckningen en möjlighet att vara med och vårda det levande kulturarvets mångfald.

Förteckningen innehåller exempel inom alla domäner och från alla delar av Finland. Med finns hela nationens traditioner, som bastubad, kvällssagor och att baka karelska piroger, men också mindre kända traditioner, som vinternotfiske i Puruvesi och konsten att tillverka en korsnäströja. Wikiförteckningen innehåller också ungefär trettio Vårt kulturarv-artiklar av barn och unga som handlar om allt från traditionella lekar till maträtter. Elevernas texter är inspirerade av uppgifterna på Museiverkets webbplats för läromedel. Nya exempel samlas ständigt in i den alltid öppna wikiförteckningen.

Unescos internationella förteckningar över immateriella kulturarv är en fantastisk skattkammare för levande traditioner. Där finns för tillfället 788 objekt från 150 länder. Finlands objekt i Unescos förteckningar är bastukulturen, fiolspel i Kaustby samt multinationella objekt som den nordiska traditionen med klinkbyggda båtar samt kunskap, färdigheter och tekniker relaterade till glashantverk.

Barn och unga spelar en nyckelroll som traditionsbärare när det gäller vilka traditioner som lever vidare, överförs, glöms bort eller förnyas. Kulturarvet är en viktig del av identiteten, vare sig det är inom ramen för den egna familjen, släkten, hembygden eller handlar om ett mer omfattande, nationellt kulturarv. Varje enskild person har många kulturarv, och att känna till sina egna rötter gör det lättare att förstå även andra kulturers traditioner.

Museiverket arbetar tillsammans med Föreningen för kulturarvsfostran och andra samarbetspartner för att det levande immateriella kulturarvet ska synas bättre i skolornas och kulturcentrens arbete.

Webbplatsen [Opi.aineetonkulttuuriperinto.fi/sv](https://opi.aineetonkulttuuriperinto.fi/sv) erbjuder en mängd olika verktyg för detta.

Det nyaste verktyget är [Kulturarvssnurran](#), som leder barnen till att diskutera levande kulturarv ur perspektivet för hållbar utveckling.

Med hjälp av verktyget är det möjligt för olika grupper att föra ett okomplicerat samtal om kulturarv eller att leda elever i olika åldrar till en djupare reflektion. Verktyget har redan publicerats på 16 olika språk! Kulturarvssnurren kan skrivas ut gratis på Museiverkets webbplats och användas som hjälpmedel i verkstäder. Rubrikerna i snurren följer värdegrunden för läroplanernas breda kompetens och stöder elevernas och lärarnas gemensamma lärandeprocess.

Vi uppmuntrar alla aktörer som arbetar med barnkultur att delta i arbetet med levande kulturarv.

Även om ett kännetecken för det immateriella kulturarvet är kontinuitet över generationerna, uppkommer immateriellt kulturarv även bland barn och unga och i deras dagliga möten. Det viktigaste är att barnen deltar på sina egna villkor.

Hoppas att den här guiden ger inspiration i arbetet!

Studera Wikiförteckningen över levande kulturarv och Unescos förteckningar över immateriella kulturarv på internet. Du kan också ladda ner Kulturarvssnurren på olika språk och hitta pedagogiskt material om levande kulturarv på Museiverkets webbplats.

IMMATERIELLT KULTURARV I SKOLAN

Johanna Björkholm, FD, direktör,
Finlands svenska folkmusikinstitut

Alla människor är delaktiga i traditioner och kulturarv. Under uppväxten har vi fått ta del i traditioner via familjen, skolan och på hemorten. "Immateriellt kulturarv" låter stort och högtidligt, men det blir ofta lättare att förstå vad det handlar om man i stället tänker på fenomenet som "levande traditioner". Det är sådant som människor här och nu gör, kan och vet och som har kopplingar bakåt i tiden. För att traditionerna ska uppfattas som immateriella kulturarv är det också viktigt att vi uppskattar dem och vill att de ska finnas kvar också i framtiden.

I vårt samhälle är vi vana att tänka att skydd av kulturuttryck innebär att fysiska föremål, byggnader eller miljöer bevaras i befintligt skick. Då det gäller immateriellt kulturarv kan man dock inte göra så. Levande traditioner bygger på traditionell kunskap och kompetens i form av praktisk kunskap. Det är kunskap som man lär sig i umgänge med andra människor, så att man till exempel vet var och när man ska söka efter lingon, hur rågbrödsdeg ska behandlas för att bli till goda rågbröd eller hur man ska använda fingrarna för att framföra lokala låtar på lämpligt instrument.

Att trygga immateriellt kulturarv innebär att man på olika sätt agerar för att de levande traditionerna ska finnas kvar i samhället. Då är utlärn timer en central aspekt, eftersom den traditionella kunskapen måste överföras till nya och yngre personer för att leva kvar. I vår samtid är det inte en självklarhet att barn och unga tillbringar tid tillsammans med äldre personer och på så sätt lär sig den praktiska kunskapen bakom levande traditioner. Alla människor har dock rätt till kulturarv, det är en del av de mänskliga rättigheterna. Genom att lyfta in levande traditioner och traditionell kunskap i skolans undervisning får alla elever chansen att hitta ingångar till det lokala kulturarvet.

Immateriellt kulturarv och Unesco

Begreppsparet "immateriellt kulturarv" är en ganska ny kombination. Det började användas först på 1990-talet. Detta kan jämföras med att finlands-svenska dagstidningar använde ordet kulturarv redan på 1880-talet – med

Kulturandelslaget Uulu ordnade verkstaden "Soiva runo" i Olkahinen skola. Utifrån inspiration av musiken fick barnen göra teckningar och dikter samt en musikbakgrund till dikten. I verkstaden förenas traditionell runosång med multikonstnärligt arbete och elektronisk musik. Foto: Susanna Lyly

Dansare från den lokala ungdomsföreningen på Kaustby folkmusikfestival, längst fram Viljami Timonen och Emma Linna. Foto: Lauri Oino/Kansanmusiikki-instituuttis arkiv

den äldre stavningen "kulturarv", medan finskans "kulttuuriperintö" kan spåras till år 1900 i tidningspressen. Orsaken till att man började prata om just immateriellt kulturarv på 1990-talet var att Unesco, Förenta nationernas organisation för utbildning och kultur, då började arbeta med en ny konvention inom detta område.

Den så kallade Världsarvskonventionen, som egentligen heter Konventionen om skydd av världens kultur- och naturarv, godkändes redan 1972. Med tiden hade det dock visat sig att den äldre konventionens definition av kulturarv var snäv och dessutom eurocentrisk. Den avgränsar kulturarv till monumentala konstruktioner i beständiga material och områden i ursprungligt skick. I praktiken finns det dock många andra typer av kulturuttryck som också borde lyftas fram som kulturarv.

År 2003 trädde därför Unescos konvention för trygghet av det immateriella kulturarvet i kraft. Då en stat undertecknar konventionen lovar man att bedriva en kulturpolitik som gynnar immateriellt kulturarv, samt att inventera det immateriella kulturarvet inom staten. Finland ratificerade konventionen 2013, och har valt att skapa wikiförteckningen Levande kulturarv där alla intresserade kan dokumentera uppgifter om immateriella kulturarv och levande traditioner.

Enligt Unesco omfattar immateriellt kulturarv fem domäner:

1. hantverkskunnande – inklusive matlagning
2. traditionella framträdanden – musik, dans, traditionell teater med mera
3. traditionell kunskap om naturen och universum – hur man nyttjar och uppfattar naturen, vädret, himlakropparna och människans plats i allt detta
4. muntlig tradition – även utläring av traditionell kunskap genom berättande
5. sociala sedvänjor – årets och livets festseder, traditionella lekar och spel med mera

På Sagalunds museum och barnkulturcenter får man lära sig om självhushållningstiden bland annat genom att själv baka surdegsknäckebröd, grädda det i bakugnen samt kärna smör till brödet.

Foto: Sagalund/Visit Kimitoön

Tillsammans utgör domänerna i den gröna rutan en väldigt stor del av den traditionella kulturen, och konventionens målsättning är att vidareföra kunskapen bakom dem. Dessutom lägger Unesco stor vikt vid goda exempel på hur man kan gå till väga för att trygga levande traditioner.

Teoretiska infallsvinklar på kulturarv

Våra uppfattningar om kulturarv bygger på att vi lyfter fram delar av kulturen med rötter i det förflutna och som vi i vår samtid upplever som betydelsefulla. Dessutom vill vi också att människor i framtiden ska uppleva dem som "sina" och värdesätta dem. På sätt och vis kan kulturarv alltså förstås som redskap för att skapa band mellan människor – över tid och mellan generationer.

I vetenskapliga diskussioner om kulturarv skiljer man på tre slags kulturarv: materiellt kulturarv, immateriellt kulturarv och naturarv. Man gör då

en uppdelning där man avskiljer föremål och byggnader från traditionell kunskap och naturmiljöer. Det finns vissa fördelar med en sådan uppdelning, framför allt vad gäller trygghet och skydd – man måste gå till väga på olika sätt för att värna kulturuttryck inom de olika kategorierna. Att försöka skapa vattentäta skott mellan de olika typerna av kulturarv är ändå oändamålsenligt. Fysiska föremål behövs för att utöva traditionell kunskap, traditionell kunskap behövs för att bibehålla historiska byggnader i gott skick, traditionella naturmiljöer är en självklar arena för både byggnader och utövande av traditionell kunskap, och så vidare. Listan på samband mellan materiellt och immateriellt kulturarv kan göras lång.

Att bevara ett föremål, till exempel en spinnrock, innebär ofta att man skyddar den från slitage och materiella påfrestningar. Man avslutar dess praktiska användning och förevisar den i stället till exempel i en monter på museet. Så här kan man inte göra med levande traditioner – utan människor som utövar den traditionella kunskapen finns den ju inte kvar i samhället.

På sätt och vis kan man säga att traditionell kunskap är en kompetens som bygger på erfarenhet och som vilar inom kunniga människor – den syns bara då de väljer att aktivera kunskapen och utöva den. Detta kan ske antingen genom att de formulerar den språkligt, att de berättar om den, eller att de utövar den. Då traditionell kunskap utövas kan den också dokumenteras och arkiveras. På så sätt skapas en ögonblicksbild av ett unikt framförande inom traditionen, som kan användas till stöd för senare utövare.

Kulturarv kan fungera som verktyg för att stärka lokalsamhället. Med hjälp av dem kan medlemmar av olika generationer interagera och få ökad förståelse för varandra. Genom att göra praktiska saker tillsammans lär man sig också om andra människors värderingar. Då öppnas dörrar för nya insikter i lokalsamhällets förhållningssätt till olika kulturuttryck. Kulturarvet blir då en pusselbit till att förstå den egna platsen i historien och att känna sig som en del av lokalsamhället. Det är därför också en verkningsfull resurs för att främja integration och öka samhörigheten. Dessutom är praktisk kunskap en väldigt bra plattform där människor i olika åldrar kan knyta an till varandra på ett otvunget sätt.

En annan intressant aspekt av kulturarv handlar om vilka kulturuttryck som får kulturarvsstatus. Vem avgör vad som ska vara kulturarv? Inom vetenskapen är det vanligt att man utgår från att sådana kulturuttryck som

människor talar om och agerar kring som om de skulle vara ovanligt betydelsefulla anses vara kulturarv. Det här synsättet innebär att Unescos konventioner kan förstås som ett effektivt verktyg för att utnämna kulturarv, men att även kulturuttryck som på det lokala planet lyfts fram anses vara kulturarv. Kulturarvsstatus handlar alltså om hur vi förhåller oss till vissa kulturuttryck. Kulturarvsstatus är varken naturgivet eller objektivt existerande.

Levande traditioner i skolan

De allra flesta skolor tar upp levande traditioner i någon mån. I praktiska ämnen som slöjd, musik och gymnastik lärs traditionell kunskap ut. Er skola brukar kanske besöka det lokala museet, uppmärksamma festseder som jul och påsk eller arrangera tidsresor – då får eleverna med sig kunskap om levande traditioner.

En aspekt som är bra att tänka på är att det i alla samhällen finns människor med olika omfattning av traditionell kunskap. Om man själv ska kunna utöva traditionell kunskap, till exempel skära till en sälglöjt, krävs en hel del praktisk kunskap. Man behöver veta när materialet ska tas, hur man ska få barken att lossna och hur snitten och eventuella hål ska läggas för man ska få bra ljud och önskade toner. Med andra ord, det krävs en hel del erfarenhet. En mycket större grupp i samhället kommer dock att enbart ha kännedom om att den levande traditionen finns – man vet att man kan göra sälglöjter på våren, men man har inte själv den praktiska kunskapen.

Ju fler som har kännedom om traditionell kunskap, desto enklare är det att trygga levande traditioner. Informationsspridning och en förståelse för hur den traditionell kulturen fungerar utgör en utmärkt grund för tryggande. Därför är det viktigare att levande traditioner syns och omtalas i undervisningen än att alla elever lär sig att utöva den praktiska kunskapen. Men faktum är att det är mycket bra för entusiasmen bland barn och unga att de själva får prova på och delta rent praktiskt, även om slutresultatet kanske inte blir att de behärskar traditionen och själva kan utöva.

I dag har de flesta kommuner en kulturläroplan. Den omfattar ofta levande traditioner och utgör en bra startpunkt för att lyfta in immateriellt kulturarv i undervisningen. Också läroplanen omfattar många praktiska färdigheter, som mycket väl kan kopplas ihop med traditionell kunskap. Temadagar och projekt kan också gärna anknyta till området – ge eleverna i uppdrag att tala med äldre bekanta om hantverk, musik, mattraditioner och

Repslagning med repslagningsmaskin.

Foto: Österbottens barnkulturnätverk BARK.

så vidare, eller gör ett projekt för hela skolan om julfirande förr i världen på er ort, som ni lägger upp julfestprogrammet kring. Vilka sånglekar har man brukat dansa hos er – hur kan de integreras i skolans årsklocka i dag?

Levande traditioner utgör också en utmärkt ingång till att uppmärksamma att alla individer på en ort inte har samma kulturella bakgrund. Alla har inte gjort på samma sätt eller uppmärksammat samma festseder – om man inte firar jul, vilka är i stället betydelsefulla festseder? Människor har i alla tider flyttat till nya orter och tagit sina levande traditioner med sig. Passa på att uppmärksamma och fira ortens mångfald både i det förflutna och i samtiden! Det kan man göra till exempel genom att låta traditioner med rötter i olika delar av världen synas i skolans aktiviteter och evenemang.

Vi kan i dag inte räkna med att barn och unga har band till människor i olika generationer på sin hemort. Här kan skolan erbjuda en plattform där eleverna får chansen att interagera med och lära känna människor genom levande traditioner. Det mest naturliga sättet att lära sig traditionell kunskap

är helt enkelt att vara i närheten av kunniga utövare. Skolan kan erbjuda korta duschar av sådan samvaro. Bjud in lokala utövare och kunniga personer – med varierande bakgrund – vid lämpliga tillfällen, till exempel till temadagar. Håll kontakt med hembygdsföreningen, det lokala museet och andra aktiva föreningar med intresse för levande traditioner. Experterna på våra barnkulturcentrum kan också vara till hjälp.

Levande traditioner förekommer alltid i olika versioner – det finns inte något ”rätt” och ”fel” sätt att utöva. Däremot finns det utföranden som ligger närmare eller längre från historiskt utförande. Traditionell kunskap är ett utmärkt område för kreativitet samtidigt som eleverna lär sig mera om ortens historia. Använd till exempel den lokala folkdräkten som ingång till historiskt dräktskick. Varför ser folkdräkten ut som den gör och hur använde man den? Låt sedan eleverna planera hur en folkdräkt inspirerad av samtiden kunde utformas och hur den skulle användas. Att utgå från traditionella kulturuttryck i kreativa processer kräver dock medvetenhet om och respekt för sådant som upplevs betydelsefullt. Man får alltid vara kreativ, men det är också viktigt att beakta andra människors värderingar.

Unescos temaår

År 2023 firade Unescos konvention för tryggnad av immateriellt kulturarv 20-årsjubileum. Samtidigt var det tio år sedan Finland undertecknade konventionen. Dessutom hade de europeiska kulturmiljödagarna temat immateriellt kulturarv.

Hur kan din skola uppmärksamma det immateriella kulturarvet? Ja, till exempel genom att uppmärksamma levande traditioner på ett sätt som passar er! Att berätta och informera om dem är jättebra, men ännu bättre är det att låta eleverna uppleva och prova på dem. Samtidigt finns möjligheten att intresserade elever får upp ögonen för kulturuttryck som till och med kan bli ett livslångt intresse.

Unescos konvention har målsättningen att trygga immateriellt kulturarv – det vill säga att den traditionella kunskapen finns kvar i form av att folk fortsätter att utöva den. Den stora frågan är då hur man ska åstadkomma detta i vår tid. En sak är dock säker: barn och unga utgör en nyckelgrupp vad gäller levande traditioner! Om de inte får chansen att bekanta sig med lokalsamhällets kulturarv blir det svårare att skapa förståelse för och att upprätthålla levande traditioner i framtiden.

Unescos konvention för immateriellt kulturarv utgår från att det är lokalsamhällen, det vill säga grupper av människor som upplever en tradition som "sin", som utgör motorn i processen. Det är lokalsamhället som enligt Unesco ska avgöra vad som upplevs som betydelsefulla immateriella kulturarv. Konventionen för immateriellt kulturarv utgår alltså från ett gräsrotsperspektiv – det är lokalsamhället, inte forskare eller administratörer, som är experter på den egna traditionen.

Genom att samarbeta med lokala utövare kan skolan aktivt ta del i trygghet. Ingen lärare behöver känna att man måste kunna allt om levande traditioner. Men genom att samarbeta med lokala utövare och föreningar då möjlighet ges får eleverna ta del av det immateriella kulturarvet. Försök ta upp levande traditioner alltid då ni ser anknytningspunkter till undervisningen. Dansa sånglekar, koka memma till påsk och åk pulka för långt lin på fastlagen. På så sätt förmedlar ni betydelsen av traditionerna till eleverna – och så är det ju så roligt!

Skolträdgårdsland i Sagalunds museum och barnkulturcenter.

Foto: Mira Rehn

HUR KAN KULTURARVSPEDAGOGIK HJÄLPA GRUPPER MED OLIKA BAKGRUND?

Ira Vihreälehto, tf verksamhetsledare, Föreningen
för kulturarvsfostran i Finland

Vi har ärvt olika materiella och immateriella företeelser och seder från tidigare generationer, och de påverkar vårt liv och vår miljö på många olika sätt. De utgör kulturarvet, som vi för vår del tolkar, förnyar och för vidare eller förkastar och glömmar.

Kulturarvet omger oss i städer och tätorter, i naturlandskap och i arkeologiska objekt. Det är litteratur, konst och minnesmärken, färdigheter som vi lärt av våra förfäder och berättelser vi berättar, mat vi smakar på och filmer vi ser och identifierar oss med.

Kulturarvet kan ses som tillhörande två olika delområden: det materiella och det immateriella. Det materiella kulturarvet är materia som man kan ta i, medan det immateriella ofta bidrar med en historia kring materia. Bastubad är ett exempel på immateriellt kulturarv. En byggnad, bastukamin, eller till och med miljön runt en sommarstuga gör inte i sig bastun till ett centralt finländskt kulturarv, utan det är sederna och traditionerna i anknytning till bastubadandet samt överföringen, förnyelsen och vidareföringen av traditionen som är den immateriella kärnan i bastutraditionen. Ett liknande exempel är den karelska pirogen, ett materiellt mellanmål och en traditionell delikatess, men själva kulturarvet kring pirogen ligger i det mästerligt skapade slutresultatet av rågmjölsegen, kaveln, ugnen och risgrynsgröten.

Kulturarvet förenar oss inom och över gränser, men det kan också användas för att skilja oss åt, till exempel i konstruktionen av ett nationalistiskt narrativ. Kulturarvet är processartat och föränderligt: människorna förnyar ständigt sin kultur och är kreativa och aktiva aktörer i den. Vi anammar nya traditioner från andra kulturer, som firandet av Halloween, samtidigt som vi införlivar nästan förlorade egna traditioner i vår vardag, som att baka med surdeg. Våra traditioner uppdateras ständigt, till exempel Suomi-koulu i New York har en fantastiskt fräsch, livfull och glad [video på Youtube](#) om hur de förnyar det finska påskfirandet och ger det en internationell prägel.

Det finländska kulturarvet är både europeiskt och globalt kulturarv, och båda innehåller gemensamma värderingar, kulturer och minnen. Det är kulturarvet som förenar världens mångfald. Kulturarvet för samman såväl generationer som olika människor runt om i världen, eftersom det återspeglar blandningen av människor och idéer och deras rörlighet över gränserna genom århundraden och årtusenden. I vårt eget och andras kulturarv identifierar, bygger och uppdaterar vi vår identitet.

Vi gav unga människor med olika bakgrund och i olika åldrar i uppdrag att göra en **video om ett kulturarv** som är viktigt för dem, och vi fick många olika, djupsinniga och reflekterande videor. Inkluderande videoprojekt stärker i bästa fall gemenskapen och lyfter fram perspektiv som uppdaterar och definierar våra minnen, vår historia och vår nutid. Det är ofta experter som definierar vad som är kulturarv, men vår centrala metod är att lyfta fram ungas perspektiv och möjliggöra deras agentskap, och på så sätt skapa utrymme för kanske nedtystade röster och utmana stereotypa perspektiv.

Vi är alla en kombination av olika kulturarv, vilket en deltagare i lärarfortbildningen som ordnades av föreningen för Kulturarvsfostran uttryckte så här: "Och också att vi liksom förstår att vi alla är mångkulturella. Vi har alla det där, vi kan inte tänka att vi alla bär samma saker i våra ryggsäckar."

Vad är kulturarvspedagogik?

En av utmaningarna med kulturarvspedagogik är att identifiera den. När läraren tar med eleverna på en skidtur på gymnastiklektionen, tänker hen då på att klassen står inför ett fornfinskt kulturarv? Ibland ingår kulturarvet i den nationella läroplanen och förs vidare i alla våra skolor, men oftast måste den som delar med sig av ett kulturarv se det som något viktigt och betydelsefullt för att förmedla det vidare.

I kulturarvspedagogik uppmuntras eleverna att utforska olika materiella och immateriella företeelser och vanor relaterade till sitt eget hem och sin kulturella bakgrund. Efter att ha lärt känna den egna närmiljön kan fokus utvidgas till förståelse av nationellt, europeiskt och globalt kulturarv, till studier av fenomen och olika identiteter och till dialogen dem emellan. I dagens värld av kulturell mångfald kan förståelse av olika kulturarv och relaterade färdigheter betraktas som kultursensitivitet och samarbetsförmåga, vilka behövs i vardagen, i skolor, på arbetsplatser och vid festliga tillfällen.

I Sagalunds museum och barnkulturcenter får man uppleva en skoldag som den var förr i tiden och öva sig på välskrivning med bläckpenna.

Foto: Visit Kimitoön

Med hjälp av olika teman inom kulturarvspedagogik kan man i klassen också reflektera över mänsklighetens framtid och världsförändrande utveckling, som de ständigt föränderliga mediemiljöerna, teknikutvecklingen och klimatförändringen. Samtidigt kan man fundera på om människan förändras i takt med att teknologin utvecklas och hurdana saker som verkar bestå oavsett tidslinjer?

Lärarna och fostrarna har en viktig roll som förstärkare och förnyare av kulturarvet. I skolorna byggs identiteter – både nationella, samhälleliga och individuella. Genom identiteterna definieras och förnyas också kulturarvet. På grund av sin bestämmanderätt har skolorna också ett stort ansvar. Lärarna kan till exempel medvetet skapa utrymme för nedtystade röster och utmana snävt nationalistiska eller stereotypa perspektiv.

Kulturarvet är inte bara sådant som väcker stolthet eller som man minns med glädje. Det kan också framkalla långvariga, obehagliga känslor eller skapa negativa föreställningar, vilka är lika viktiga att gå igenom och identifiera som kulturarv. Då talar man om ett svårt kulturarv.

Ett svårt kulturarv skapar negativt färgade bilder i stället för positiva. Till exempel krigshändelser är ett svårt kulturarv. Det påverkar oss, även om det inte tas upp i museiutställningar, läroböcker eller media. Förutom de olika konsekvenserna av krigshändelserna omfattar Finlands under lång tid nedtystade, svåra kulturarv till exempel många minoriteters, som samernas, ingermanländarnas och karelarnas, öden. Också i fråga om till exempel förintelsen eller händelserna under finska inbördeskriget står vi inför ett svårt kulturarv.

Svåra kulturarv har tagits upp i den internationella debatten. Rörelsen Black Lives Matter som sprider sig runt om i världen tar upp frågan om diskriminering av svarta amerikaner, kolonialism, och till exempel avlägsnandet av Lenin-statyer är en del av identifieringen av ett svårt kulturarv. Gymnasieelever i Tallinn fick i uppdrag att fundera kring ett kulturarv som är viktigt för dem och i **videon tar de sig an ett svårt kulturarv**.

Att förstå teman inom ett svårt kulturarv öppnar för eleverna upp utvecklingslinjen för de mänskliga rättigheterna och bakgrunderna till kränkningar av mänskliga rättigheter, som förintelsen. Elever och studerande kan fundera kring demokrati, fred, global rättvisa och hur man bygger en hållbar framtid.

De perspektiv som kulturarvspedagogik erbjuder bidrar för sin del till att bygga samhällsfred och en hållbar framtid. Samtidigt får den lärande till exempel färdigheter att fungera i kulturellt varierande gemenskaper. Var och en av oss upplever och tolkar miljön på vårt eget sätt, utifrån våra egna kulturella utgångspunkter och våra egna värderingar.

Att förstärka barns och ungas perspektiv är en förutsättning för att bevara och utveckla kulturarvet – för att identifiera ett dynamiskt kulturarv som förändras över tid, förmedla kulturarvet över generationsgränserna och definiera framtida kulturarvsfärdigheter. Det är viktigt att genom dialog lyfta fram barns och ungas röst.

Det är besvärligt att börja med kulturarvspedagogik, men nästan omöjligt att sluta. Det konstaterade en lärare som deltog i utbildningen som ordnades av Föreningen för kulturarvsfostran. När man känner igen sitt eget och andras kulturarv är det praktiskt taget omöjligt att stänga av "kulturarvsradarn".

VERKSTÄDER

I verkstäderna får deltagarna lära sig om det levande kulturarvet genom interaktion och konkreta aktiviteter. Metoderna lockar till diskussion och fördjupad förståelse av kulturarvet.

TIDSKAPSELN

Anni Järvelä, barnkulturcentret Lykky

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6–13 år

LÄNGD: 45 min • DELTAGARANTAL: –20 pers.

BAKGRUND

År 2021 hade det gått 100 år sedan lagen om läroplikt stiftades i Finland. Jubileumsåret till ära skapade barnkultucentret Lykky ett tidskapseläventyr som utomhusaktivitet.

FÖRBEREDELSE

Med hjälp av två tidskapslar som göms i närheten av skolan får deltagarna lära sig om skolgångens historia. Till slut får eleverna fundera på vad de skulle lägga i en tidskapsel från sin egen skoltid. Avsikten är att beskriva en del av skolgångens kulturhistoria och locka till att observera sin egen miljö ur kulturarvssynvinkel. Verkstaden kan utformas så att den belyser innehållet i läroplanen på det sätt man önskar. Det kan vara givande att ta med också föremål som hör till lokala traditioner.

Verkstaden kan genomföras i skolans omgivning. Ledaren kan vara en lärare eller någon utomstående. Som utrustning behövs två väderbeständiga kapslar som fylls med föremål från två olika tidsperioder. Exempel på innehåll i tidskapseln finns under rubriken "Genomförande".

Skolans personal planerar hur deltagarna ska hitta tidskapslarna. Sökmeter som kan användas är t.ex: karta, geocaching eller gåtor. Kapslarna göms på ett utvalt ställe innan skoldagen börjar. I tidskapslarna finns gamla saker som kan kopplas till skolgången förr i tiden.

Lärarna ger anvisningar till sökandet – eleverna ska inte röra vid föremålen själva efter att en tidskapsel har hittats.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Barn har inte gått i skola i alla tider. Den första skolan i Finland grundades i Åbo redan på 1200-talet men den var till enbart för dem som studerade till präster. På 1700-talet fanns det ambulerande skolor. Läraren besökte byarna några veckor per år och bara 1/3 av barnen gick i skola.

- *Ledaren gestaltar detta genom att ta ut 1/3 av eleverna i gruppen.*

På den tiden behövdes barnens arbetsinsats i hemmet och alla fick inte gå i skola. Senare började man bygga skolbyggnader.

För 100 år sedan stiftades läropliktslagen, som garanterade att alla barn fick gå i skola.

- *Ledaren berättar när den första skolan i kommunen grundades.*
- *Ledaren frågar eleverna om de vet vad en tidskapsel är och säger sedan att det finns två tidskapslar gömda på skolområdet.*

En tidskapsel från 1900-talets början kan innehålla till exempel:

- en ABC-bok
- en griffeltavla
- en 6-dagars läsordning
- en bläckpenna
- en sångbok/notbok

Forskning och diskussion

För 100 år sedan fanns det både folkskolor och läroverk. Det kostade att gå i läroverk och man skulle ansöka om att komma in, men folkskolan var gratis och öppen för alla. Det fanns inte många böcker eller andra hjälpmedel. Bokstäverna fick man öva på genom att skriva på en griffeltavla. Ibland hade man också bläckpennor.

- *Visa penna, flaska och torkduk, som eleverna förr i tiden fick sy på handarbetslektionerna.*
- *Försök känna igen bokstäver och gissa ordens betydelse i en gammal ABC-bok. Ledaren kan också ta fram en ask Sisu-pastiller ur fickan och visa de gamla bokstäverna på asken.*

Det var hård disciplin: man kunde t.ex. få ett slag på fingrarna med pekpinne! Skolmat fanns till en början endast för de fattigaste, senare för alla. Då åt man oftast välling, gröt eller soppa. Mjölk och bröd hade eleverna med sig hemifrån.

- *Ledaren presenterar en gammal läsordning och berättar vilka skolämnen man hade.*
- *Märker barnen att man gick i skola sex dagar i veckan?*
- *Ledaren sjunger en sång ur en gammal sångbok (t.ex. "Plocka vill jag skogsviol") – känner någon igen den?*

En tidskapsel från 1970–1980-talet kan innehålla till exempel:

- en bordstablett i våffeltyg
- en blockflöjt
- en Mina vänner-bok
- en lärobok
- en tidsenlig leksak, t.ex. ett Twist-band.

Forskning och diskussion

Vi har kommit till den tidsperiod då många elevers föräldrar och lärare gick i skolan.

- *Ledaren tar fram en ABC-bok. Någon kanske känner igen den för att deras föräldrar har en likadan hemma.*

På 1980-talet gick alla i grundskolan och man hade en femdagars skolvecka. Läroämnena var ungefär desamma som i dag. På den tiden fick alla elever en egen blockflöjt.

- *Ledaren presenterar en gammal lärobok och en text skriven med skrivstil – kan eleverna tyda den?*

På handarbetslektionerna jobbade man med våffeltyg. Känner någon igen tyget? Tabletten användes som skydd på pulpeten (skolbänken) om man åt skolmaten i sin egen klass. Utöver Finland var Sverige det enda land som också hade gratis skolmat.

- *Ledaren berättar om sina egna minnen av skolmaten om de är från rätt tidsperiod.*

Datorerna blev vanliga först i slutet av 1980-talet och det fanns inga mobiltelefoner eller Snapchat, TikTok och andra sociala medier. På den tiden hade man i stället t.ex. en Mina vänner-bok.

- *Ledaren presenterar och lär ut en lek från sin skoltid. Föremål förknippade med leken kan gömmas i kapseln eller tas fram så de finns tillgängliga.*
- *Som sista uppgift får eleverna fundera på vad de skulle lägga i en tidskapsel från sin egen tid.*

EN SAMSKAPANDE TIDSRESA

Annina Ylikoski, Österbottens barnkulturnätverk BARK

ÅLDERSREKOMMENDATION: 11+ år

LÄNGD: 1–4 veckor • DELTAGARANTAL: en skolklass

BAKGRUND

En samskapande tidsresa är en medryckande lärmätod, då man får uppleva historia och kulturarv genom aktiviteter, diskussion och drama. I en inkluderande tidsresa får de unga vara en del av en forskningsprocess: de gör intervjuer och besöker arkiv för att samla in material för ett manuskript till en tidsresa. Själva manuskriptet skrivs vanligen av en museipedagog eller en annan konstpedagog.

Metoden kan användas också i andra projekt där man samlar in berättelser eller information om lokalhistoria.

Metoden med en inkluderande tidsresa kan användas som en självständig del eller som förberedelse inför en tidsresa.

FÖRBEREDELSE

Inför intervjuerna är det bra att skriva upp frågor i förväg och ta upp frågan om att vissa teman kan vara känsliga eller svåra att svara på. Om man vill bnda in en intervju är det viktigt att be om lov i förväg.

Pedagogen bör se över arkivmaterialet i förväg. Arkivet är vanligen en ny miljö för de unga, så det är bra att först se efter vad som finns i arkivet och hur man får tillgång till det. Beakta att det för många unga är svårt att läsa exempelvis gamla brev som är skrivna med snirklig skrivstil. Det är också bra att i förväg se på det digitala material som finns på nätet; hur man gör sökningar till exempel i digitala dagstidningsdatabaser.

Låt de unga under några veckor samla information och förbereda sina presentationer, slå fast en dag när alla ska presentera sitt material i den form som ni kommit överens om.

Utifrån materialet kan man skriva en tidsresa som de unga får delta i. Man kan också sammanställa olika typer av utställningar av materialet.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

De unga samlar i en gemensam kreativ process in historisk kunskap om till exempel en plats eller en viss historisk händelse. Det är bra att börja med en presentation av tidsperioden för att alla ska ha en gemensam uppfattning om de allmänt kända händelserna från den tiden. Därefter får de en tydlig uppgift, som att göra intervjuer, söka fram brev eller gamla dagstidningar från tidsperioden i arkivet (många kan också vara i digital form) eller att söka fram övrigt digitalt material, som filmsnuttar eller nyhetsfilmer.

Uppgifterna kan med fördel fördelas så att alla inte behöver söka information om allt. En grupp kan till exempel undersöka Lottaverksamheten, en annan ransoneringskort och surrogat, en tredje kan ta reda på något om de evakuerade osv. Bestäm er också för i vilken form materialet ska presenteras: PowerPoint, video eller kanske en Tiktok-video.

Materialet från verkstaden En samskapande tidsresa kan vara utgångspunkt för ett manus till en fysisk tidsresa.

Läs mer om metoden
med tidsresor
och hur inkluderande
tidsresor har använts
i ett Erasmus-projekt.

EN MEDELTIDA RIDDARSKÖLD

Rebekka Harju, Barnkulturtjänsterna i Vanda

ÅLDERSREKOMMENDATION: 4+ år

LÄNGD: 45–60 min • DELTAGARANTAL: 6–70* pers.

** Vid stora evenemang, där barnen har egna vuxna med sig: upp till 70 deltagare.
I verkstäder, där barnen inte har en egen vuxen med sig: 12 + ledare.
I specialgrupper 6 barn + ledare + assistent.*

BAKGRUND

I verkstaden tillverkas en medeltida riddarsköld av kartong. Till skölden väljer deltagarna en egen figursymbol.

FÖRBEREDELSE

Verkstaden kan ordnas utomhus eller inomhus.

Material:

- Kartong (0,5 mm, storlek A2)
- Maskeringstejp (25 mm) och en häftapparat vid behov
- Tuschpennor, färgkritor (alternativt redimix-målarfärg, vattenskålar och penslar, om det finns en vattenkran och tid att låta sköldarna torka)
- Blyertspennor (för kopiering av schablonen)
- Saxar (för vuxna och barn)
- Mattniv (ledaren)
- Limstift (om man använder sig av utskrivna bilder i stället för figurschabloner)

Av hobbykartong eller annat tjockt papper skär ledaren ut sköldmodeller (medeltida form), som deltagarna kan ha som mall när de ritar konturerna av sin sköld på kartong. Nedan finns exempel på sköldformer.

Ledaren tillverkar figurschabloner av kartong (skär ut figuren i kartong med en mattniv). **I länklistan längst bak i boken finns två länkar till gratis figurmallar för schabloner.**

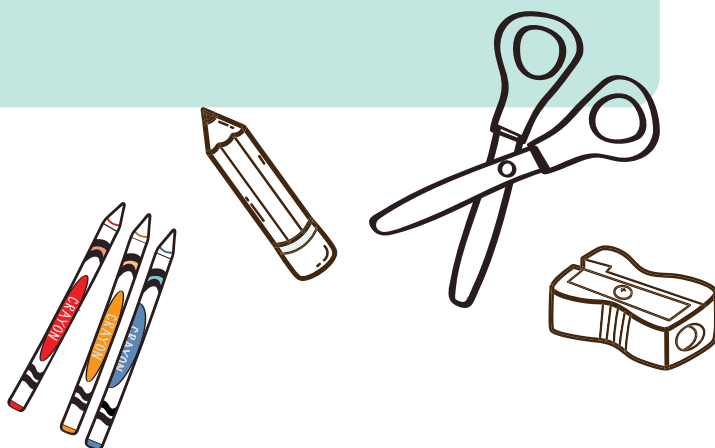
I tillägg till figurerna kan ledaren också skära ut följande djurschabloner i kartong:

- Varg (ihärdighet, mod)
- Ekorre (sparsamhet, försiktighet)
- Lo (försiktighet och list; vaksamhet, uppmärksamhet)
- Häst (snabbhet, intelligens)

Om ni inte har möjlighet att göra schabloner kan ni använda printade bilder. Rekommenderad storlek A3.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

1. Välj en sköldmodell och rita dess konturer på A2 kartong.
2. Välj en figurschablon och rita dess konturer med blyerts mitt på skölden (alternativt väljer du en lämplig figur av de utskrivna bilderna, färglägger den och klipper ut den. Fäst den till slut på mitten av skölden när skölden är färglagd.)
3. Färglägg skölden
4. Skär ut skölden ur kartongen längs konturerna. En vuxen kan hjälpa till.
5. Skär ut en remsa av kartong till handtag (cirka 6 cm x 60 cm).
6. Fäst handtagsremsan bakpå skölden med maskeringstejp. Vid behov kan du förstärka fästet med en häftapparat.

KARDA OCH SPINN HÅLLBART AV ULL

Kristiina Tiainen, Sagalund barnkulturcenter

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6+ år

LÄNGD: 45+ min • DELTAGARANTAL: 10 pers.

BAKGRUND

Sagalunds museum och barnkulturcenter har en ambulerande verkstad som gestaltar livet under självhushållningstiden genom att lyfta fram ullen, dess betydelse och färdigheter som behövs vid hantering av ull. Samtidigt som barnen egenhändigt jobbar med ullen upplever de ullens väg till garn, vilket leder in samtalet på såväl traditionell betesgång som klädvård och lappning av kläder. Uppgifterna öppnar porten till en annan tidsålder och ett annat levnadssätt, till skillnader mellan nutid och dåtid. Genom det praktiska handarbetet får deltagarna uppleva en del av livet under en annan tid. Samtidigt försöker vi initiera en diskussion om hållbarhet och att sätta värde på befintliga material som alternativ till att alltid köpa nytt.

Verkstaden inspirerar till hållbar konsumtion och annat som främjar den, t.ex. handarbete och återvinning, genom historia och upplevelsebaserat lärande. I bästa fall kan verkstaden väcka en känsla av kunnande hos deltagarna och öka medvetenheten om materialanvändning också inom andra delområden, som till exempel papperskonsumtionen.

Intresset för garnets ursprung har åter väckts till liv och Förbundet för hemslöjd och konsthantverk Taito rf valde den traditionella spinningen till årets handarbetsteknik 2023. I den här verkstaden får deltagarna ett smakprov på ett magiskt ögonblick, då de egenhändigt lyckas forma fårets fluffiga ull till garn med hjälp av en enkel slända. De får också se en skicklig spinnare förevisa tekniken. I praktiken är spinningsfärdigheten inte huvudsaken, utan det att man får en känsla av att lyckas och får ett känslolband till sina rötter och gamla tiders hållbara materialanvändning.

Fårullen var förr i tiden en väldigt viktig och värdefull råvara som hela familjen gjorde till exempel varma kläder av under långa vinterkvällar. Såväl barn som vuxna deltog i gemensamma sysslor och en av de viktigaste uppgifterna för barn var att valla de värdefulla fåren. Fårens betesmarker har en stor biologisk mångfald men är numera en hotad naturtyp (vårdbiotop).

Under självhushållningstiden var man också sparsam på ett positivt sätt – värdefulla material användes med omsorg i framställningsskedet, föremål och kläder återanvändes, reparerades och till slut återvanns materialet. När man själv har tillverkat ett plagg från grunden förstår man bättre dess värde och vill också vårda det.

FÖRBEREDELSE

Verkstaden kan ordnas på olika platser, till exempel i en skolklass. Den kan också anpassas så att den fungerar som en pop-in-verkstad på olika evenemang som våra samarbetspartner ordnar.

Material

- En person som kan spinna med slända.
- Ull (gärna i två färger, rent och kardat om verkstaden hålls inomhus).
- Kardor, minst 6 par.
- Sländor, minst 5 st.
- En gammal fårskinnsfäll som man får klippa i.
- Ullsaxar.
- En förhandsuppgift som skickas per brev till skolan i förväg. I brevet beskrivs livet under självhushållningstiden i korthet och i slutet finns några frågor att diskutera. Syftet med denna korta berättelse, som ni själva skriver ihop, är att styra in tankarna på livet förr i tiden ur vallbarnens synvinkel. Berättelsen gör det lättare att tänka sig ullens resa till ett färdigt plagg och sår ett litet tankefrö om den långa bearbetningsprocessen för ullen samt om värdet på material och handarbete förr och nu. Texten kan med fördel skrivas så att den passar in i er egen näromgivning.
- En uppföljningsuppgift i ett brev som uppmanar barnen att fundera på och rita idéer om vad man skulle kunna göra med trasiga kläder.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

1. Diskutera kort om vilka tankar berättelsen i förhandsuppgiften väckte.
2. Klipp ullen med ullsax.
 - Den gamla fårskinnsfällan är ert får som barnen får prova klippa ull av med ullsaxen.
 - Ledaren visar först hur man använder ullsaxen. Barnen får prova den själva under lärarens uppsikt medan de väntar på sin tur att karda eller spinna.
3. Karda ullen.
 - Förklara begreppen medhårs och mothårs: ullen fastnar mothårs.
 - Om ni använder två olika färger läggs effektfärgen i mitten på kardan för att färgerna inte ska blandas för mycket.
 - När man kardar ska handtagen vara åt olika håll. "Kamma" ullen med lätt hand, tryck inte för hårt.
 - För över ullen på den andra kardan genom att dra en gång med handtagen åt samma håll.
 - Alla barn får karda en egen ulltuss, som de senare får spinna.
4. Spinn ullen med slända.
 - Häkta fast ullfiber på sländans krok.
 - Snurra sländan: om du sitter kan du stanna sländan mellan knäna eller be en kompis hjälpa till så att sländan inte börjar snurra åt fel håll.
 - Den ena handen ser till att sländan snurrar jämnt så att det färdiga garnet inte börjar tvinnas upp medan den andra handen tunnar ut fibrerna ur tussen så att man får en lämplig mängd.
 - När garnet är tillräckligt långt snurras det inte runt sländan, utan ta hjälp av en kompis eller en stolsrygg för att tvinna garnet dubbelt. Då får alla barn sin egen garnstump med sig hem.

fortsätter på nästa sida

- Överbliven ull samlas tillbaka i korgen, för ull är en värdefull fiber som man inte ska slösa med.
5. Uppföljning
- När verkstaden är slut och barnen har gått ut på rast lämnas brevet med följande uppgift på en synlig plats i klassen så att barnen kan hitta det.
 - I brevet ber man barnen skriva ner sina tankar om verkstaden och rita idéer om vad man skulle kunna göra av trasiga kläder.
 - Större barn kan på sin handarbetslektion på riktigt öva sig på att lappa eller stajla kläder om det finns möjlighet till det.

TIPS

Under arbetets gång kan man fundera på hur lång tid det skulle ta att göra garn till ett par sockor och sockor till hela familjen. Ni kan prata om långa vinterkvällar, då hela familjen sitter tillsammans och handarbetar.

Diskussionen glider in på nutiden, då barnen funderar på sina egna kläder: Har de något hemlagat? Känns plagget mer värdefullt om man själv eller en närstående har gjort det? Var är kläderna tillverkade? Hur kan man beakta miljön när man köper kläder? Kan barnens kläder repareras?

DEN KVARGLÖMDA MATSÄCKEN

Minnamaria Koistinen, Barnkulturcentret Verso

ÅLDERSREKOMMENDATION: 0–6 år

LÄNGD: 30–45 min • **DELTAGARANTAL:** ca 20 pers.

BAKGRUND

Den kvarglömda matsäcken är en praktisk, tvärkonstnärlig dramaberättelse. Bakgrunden till verkstaden är lokalhistoria i början av 1900-talet, gamla fotografier och föremål samt en påhittad berättelse om pojken Erik som går till sin pappas arbetsplats med matsäcken som pappa glömde hemma.

FÖRBEREDELSE

Verkstaden hålls i ett större rum som lämpar sig för rörelse.

Material

- Gamla fotografier av familjer, djur, hus, arbetsplatser, skog och en hästdragen kärra på din egen ort. Så stora som möjligt, t.ex. A3-utskrifter.
- En gammal kappsäck med lämpliga tidsenliga föremål, matsäck och flaska, tråklossar eller käppar (koskälla).
- Eventuellt sittunderlag.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

I berättelsen kan pappans arbetsplats variera beroende på ortens historia. Familjen är fattig, kanske en storfamilj som bor ganska avsides mitt i skogen. De kan ha några husdjur, till exempel en ko, en gris och höns.

1. Diskutera först fotografiet och titta på föremålen i kappsäcken.
2. Sedan berättar ledaren berättelsen och alla följer instruktionerna tillsammans. Berättelsen finns på följande sida.
3. Ni behöver inte göra alla moment. Med mindre barn räcker det med en enskild rörelse. Med större barn kan ledaren hitta på ännu fler aktiverande moment.

Den kvarglömnda matsäcken – Berättelse och aktiverande innehåll

Morgonens första solstrålar når Eriks ögon och väcker honom. Katten gäspar och sträcker på sig, men stannar sedan till och spetsar öronen. En mus prasslar i farstun.

- *Rör er och låt som katter.*

Mamma är precis på väg in genom dörren och håller på att snubbla på katten som skyndar sig ut. Mamma hinner precis ställa ner vattenhinken, men tappar veden.

- *Mamma stiger in och vedklabbarna faller ut över golvet (ledaren föreställer mamman och tappar träklossar på golvet).*

Pappa vaknar brummande och går ut. Bebisens brister i gråt. Storebror, de äldre systrarna och småsyskonen vaknar på halmen som de har brett ut på golvet och bänkarna. De muttrar och suckar. Mamma har redan gjort upp eld i spisen.

- *Skapa ett ljudlandskap: pappas brummande, bebisens gråt, syskonens muttrande och suckande.*
- *Om du vill kan du spela rytmfigurer med rytmpinnar, t.ex. ta-ta (brummande), ti-ti-ti-ti (gråt), ta-ti-ti-ta-ta (muttrande), ta-ti-ti-ta-a (suckande). Hitta på rytmfiguren själv eller låt äldre barn hitta på!*

Efter morgonmålet går pappa iväg till jobbet. Storasystarna stannar hemma med mamma för att ta hand om de mindre barnen. Erik suckar, för han är ännu inte tillräckligt stor för att bli pappas medhjälpare. Eriks funderingar avbryts när mamma ropar: "Å nej, pappa glömde matsäcken!"

Erik får trots allt gå till pappas arbetsplats, för han ska gå dit med matsäcken.

fortsätter på nästa sida

- *Känslor (4–6 år): Eriks besvikelse/sorg (fick inte gå med pappa) – mammas oro/förskräckelse (pappa glömde matsäcken) – Eriks glädje/iver (får trots allt föra matsäcken) – Eriks nervositet/rädsla (måste föra matsäcken ensam) – mammas oro (hur Erik ska klara sig).*
- *Barnen kan stå parvis eller på rad mitt emot varandra och visa känslorna turvis som känslostatyer.*

Erik beger sig iväg genom skogen med matsäcken. (Ledaren visar en skogsbild)

- *Gå runt i rummet: gå på slingrande stigar, balansera på trädstammar, gå över en blöt mosse, hoppa över en trädstam osv. beroende på vad du kan hitta på i rummet, barnen följer efter i kö.*
- *Titta på djur och växter eller plocka bär och svamp.*
- *Ni kan sjunga sånger med skogs- och djurtema.*

I skogen möter Erik en häst med kärra. (bild av hästdragen kärra)

Han får åka med till pappas arbetsplats. (bild av arbetsplatsen)

- *Sången och leken Vill du veta huru bonden (Kom ska vi dansa - kom ska vi sjunga s. 142)*
- *Skottkärra (4–6 år): den ena håller i benen på sitt par, som går framåt med armarna.*
- *När arbetet är klart tar ni matpaus och ser vad Erik hade med sig i matsäcken. Ledaren kan klinga med en koskälla eller liknande när pausen börjar.*
- *Erik går hem igen. Mamma har redan väntat oroligt och blir glad när Erik kommer.*
- *Ledaren frågar barnen vad Erik hade sett i skogen och på arbetsplatsen.*
- *Som avslutning kan ni leka eller sjunga mer på samma tema.*

TIPS

Anvisningarna är förslag och ni behöver förstås inte göra allting. För de yngsta räcker det bra med en enskild rörelse vid varje paus i berättelsen. Hitta själva på mera!

Ni kan fortsätta med samma tema inom olika konstformer eller direkt gå igenom berättelsen med hjälp av till exempel bildkonst, ordkonst eller dramaövningar.

Fler tips på
fortsättning eller
alternativ finns på
barnkulturcentret
Versos webbplats.

SKOLTRÄDGÅRDSVERKSAMHET

Kristiina Tiainen, Sagalundin barnkulturcenter

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6+ år

LÄNGD: 45–90 min • DELTAGARANTAL: 5+ pers.

BAKGRUND:

Sagalunds museiträdgårdsmästare anlägger en skolträdgård med alla elever i årskurs 1–2 i kommunen som en del av kommunens kulturläroplan Museistigen. Syftet med skolträdgårdsverksamheten är att barnen ska lära sig varifrån maten kommer och få kunskap om hur man odlar mat.

Skolträdgårdsverksamheten ger barn och unga möjlighet till upplevelser och lärande inom alla delar av miljökunskap. När barnen själva får gräva i jorden bygger de upp ett naturligt och empatiskt förhållande till naturen. Att följa växandets mirakel ökar kunskaperna och ger en insikt i människans och naturens växelverkan. Genom att iaktta olika fenomen och göra egna observationer får barnen ny kunskap och det praktiska trädgårdsarbetet ger nya färdigheter. Att lyckas så konkret i en så viktig uppgift som att odla sin egen mat, från frö till tallrik, är en upplevelse som förstärker tron på förmågan att påverka sitt eget liv.

Som lärmiljö erbjuder skolträdgården oändliga möjligheter att diskutera och lära ut olika ämnen och levande traditioner. Ni kan till exempel fundera på hurdan mat man åt i Finland på den tiden när man odlade maten själv och nästan inget importerades. Hur skiljde sig kosten från den nuvarande, på hösten, vintern, våren och sommaren? Ni kan diskutera hur skörden bevarades under olika tidsperioder och öva på att lägga in grönsaker. Jämför era egna grönsaker med grönsakerna i butiken och diskutera grönsakernas väg från åkern till butikshyllan. Eller vilken miljöpåverkan konstgödsel och bekämpningsmedel har inom den kommersiella odlingen. Med större barn kan ni räkna hur stor areal man behöver till exempel för att odla potatis för en familjs konsumtion under ett år.

Odlingen sammanhänger också med många årliga högtider och de traditioner och föreställningar som förknippas med dem. Vi firar dels för att tacka för skörden, dels för att få en god skörd följande år. Med många års erfarenhet av att observera naturen på åkrar och i skogar lärde sig

människan tolka de små tips som naturen ger. Man var tvungen att iaktta ändringar i väderförhållandena och lära sig förutspå dem för att trygga sin tillgång till föda under hela året. Å andra sidan försökte man också påverka vädret och den kommande skörden via sina egna handlingar och fester. Den här traditionella kunskapen har bevarats i ett stort antal talesätt och traditioner vid högtider som på ett naturligt sätt kan flätas in i skolträdgårdens årsplan.

FÖRBEREDELSE:

För det första behövs ett trädgårdsland, det vill säga en plats där ni kan anlägga ett trädgårdsland eller bygga odlingslådor. Det kan vara t.ex. vid museer eller på skolans egen gård. Skolträdgårdsverksamheten är ett utmärkt sätt att pigga upp museernas gårdsplaner på och samtidigt kan museipersonalen ta hand om trädgårdslanden när skolorna har sommarlov. Om det ännu inte finns något trädgårdsland, måste det först anläggas på en lämplig solig plats. Det är bäst att göra redan föregående höst och även här kan barnen vara med. Ett annat alternativ är att bygga odlingslådor och fylla dem med jord.

Material:

- spade
- vattenkanna
- planteringsspade
- skottkärra (inte obligatorisk)
- kratta (inte obligatorisk)
- grep (inte obligatorisk)
- gräfta att sätta potatis med (inte obligatorisk).

Många verktyg kan man också låna. Om barngruppen är stor är det bra att ha några stycken av varje basverktyg.

Till förödlingen behöver ni jord och krukor. Som krukor kan man återanvända många olika slags kärl, till exempel tomma och tvättade mjölk- eller saftkartonger och kvarg- eller yoghurtburkar.

Ni behöver förstås också frön, som ni kan få som donation eller köpa i butiken. I slutet av skördesäsongen kan man samla och torka frön ur den egna skörden och ta tillvara sättpotatis.

I synnerhet när ni sår och planterar behöver ni också vatten, så att plantorna börjar gro. Det bör alltså finnas en vattenpost på rimligt avstånd från trädgårdslandet. Det är också klokt att samla regnvatten i tunnor. Det är bra att låta växterna utveckla djupgående rötter så att de kan ta upp vatten djupt nere i marken, därför är det bra att vattna med måtta. När det är ovanligt torrt måste man vattna, liksom om växternas blad börjar hänga och riskerar att vissna.

Det är också värt att samarbeta med lokala stall och andra djurgårdar där ni kan hämta djurgödsel att kompostera.

Om ni vill ordna en skördefest eller laga mat behöver ni en lämplig plats, köksredskap och kärl till alla elever. Maträtterna kan ni välja utifrån det kök och den utrustning som ni har tillgång till.

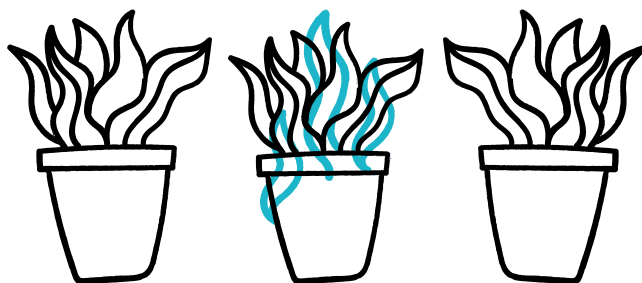
VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Sagalunds skolträdgårdsverksamhet som exempel

Skolträdgårdslandet i Sagalunds museistig innehåller fyra träffar med varje grupp men träffarnas antal kan varieras enligt möjligheter och behov. På våren träffar vi ettorna antingen i skolan eller på museet. Under den första träffen planerar vi trädgårdslandet och sår de frön som behöver förodlas i krukor. Vi talar också om frön och om vad växterna behöver för att växa. Nästa träff ordnas senare på våren vid trädgårdslandet och då är det dags för direktsådd och plantering av de förodlade plantorna.

Skolträdgårdarna finns antingen vid museet eller på skolans egen gård. Under sommaren tar vår museiträdgårdsmästare hand om trädgårdslanden. På hösten fortsätter vi träffa samma barngrupp, som nu går i tvåan. Den här tredje träffen är vår skördeträff och då tar vi upp rotsakerna och tar till vara skörden. Den fjärde och sista träffen är skördefesten, då eleverna får laga mat av skörden och slutligen äta den.

fortsätter på nästa sida

Välj växter som barnen vill äta och som ni kan laga något av när ni har skördat. Det är ändå bra att börja med lättskötta sorter. Goda och lättskötta växter är bl.a. potatis, pumpor, ärter, rödbeta, sättlök, sallat, tagetes, solros, ringblomma och bondbönor.

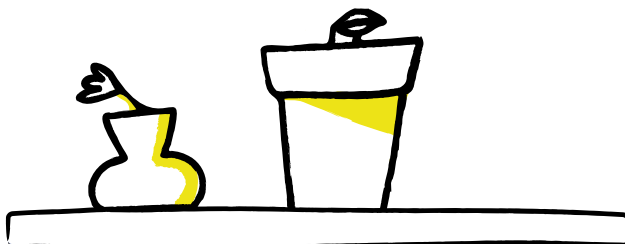
Barnen är oftast ivriga trädgårdsmästare. Det är viktigt att börja med att berätta vad ni ska göra och varför. Visa sedan konkret vad som händer steg för steg. En större grupp kan gärna delas in i flera mindre grupper så att redskapen räcker till alla. Låt gärna alla barn pröva på alla arbetsskeden.

Det krävs lite förhandsplanering när man ska laga mat tillsammans med barn. Ni behöver en lämplig plats och tillräckligt många arbetsredskap, så att alla får vara med. Det finns arbetsuppgifter för alla: tvätta, skära och riva grönsaker, blanda deg, duka och dekorera bordet. På Sagalunds skördefester har vi lagat både den lokala traditionella rätten protto och experimenterat med mer fantasifulla recept såsom rödbetsvåfflor med chokladsmak.

Noggrannare anvisningar för de olika skedena finns i Sagalunds guidebok "Har du gröna fingrar? Skolträdgård för lågstadbarn" och de tillhörande videoanvisningarna.

Trädgårdsentusiaster och trädgårdsproffs är värdefulla handledare. Försök engagera en sådan som trädgårdsfadder i er verksamhet.

ÁHKUID BÁDJI – MORMÖDRARNAS VERKSTAD

Samiska barnkulturcentret MÁNNU / Sametinget

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6+ år

LÄNGD: 60min • DELTAGARANTAL: 12 pers.

BAKGRUND

Verkstaden är avsedd för samiska grupper men metoderna kan vara till inspiration också i andra sammanhang. Ursprungsfolkets kulturella särdrag har förts vidare från generation till generation i hundratals år och ingår fortfarande i den levande immateriella och materiella samiska kulturen. Rent konkret handlar det om att överföra bl.a. hantverksmetoder, modeller, dekorationer, material, talesätt, uttryck, jojkar, terminologi och naturrelationer till följande generation. Alla barn och unga har ändå inte möjlighet att lära sig om sitt kulturarv.

Det samiska barnkulturcentret förstärker barnens och ungdomarnas samiska kulturidentitet och ger naturliga tillfällen att använda det samiska språket under arbete och aktiviteter. Centret främjar den materiella och immateriella samiska kulturen. Vi bör värdesätta de personer som besitter traditionell kunskap eller behärskar en traditionell konstform. Áhkut, mor- och farmödrarna, hör till dem som har värdefull kunskap, en lugn och trygg röst och kunniga händer. I verkstaden är vi öppna för intryck och visar respekt för de äldre generationernas kunnande. En gemensam träff för flera generationer ökar samspelet och de yngre lär sig av de äldre, precis som förr i tiden. Den här verkstadsmodellen kan användas också för att värna om och lära sig finskt eller finlandssvenskt kulturarv. De samiska kulturuttrycken och metoderna förs vidare inom det egna folket och handledaren är alltid en same som har vuxit upp i ett samiskt sammanhang.

FÖRBEREDELSE

Verkstaden kan med fördel ordnas som non-stop-verksamhet i samband med ett evenemang eller i en enskild lokal. En lämplig plats kan vara till exempel en hantverksförenings lokal, en skola, ute i naturen, på en gård eller ett läger.

Skapa en arena för enkulturation, en naturlig plats. Enkulturation innebär överföring av traditionell kunskap. Platsen måste kännetecknas av en särs-

kild atmosfär och lugn, som gör det möjligt för de unga att lära sig sitt kulturarv. Välj ut en plats eller ett evenemang där ni kan samlas för att pröva och lära. Diskutera vilket släktens, samhällets eller byns särdrag är eller vad som är gemensamt för alla. Som arrangörer och producenter bör vi vara medvetna om att de som besitter traditionella kunskaper och färdigheter är viktiga personer för att kulturarvet ska föras vidare, även om de saknar formell behörighet. Presentera en enkel verkstadsmodell för handledaren, åhktut:

1. berätta om din erfarenhet, din egen koppling till arbetssättet i fråga
2. presentera materialet: visa ett autentiskt och begagnat gammalt hantverk och eventuellt en modern variant som gjorts med samma material och metod
3. själva arbetet
4. utvärdering av erfarenheten, utmaningar och vad som lyckades

Hantverksföreningar (Sámi Duodji), hembygds museer, kulturevenemang, skolor och motsvarande aktörer kan vara bra samarbetspartner.

Arrangören skaffar material eller ber ledarna ta med sig material och redskap mot ersättning.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Vi prövar på olika metoder inom samiskt hantverk, duodji. Alla deltagare får pröva själva. Indirekt lär de sig också terminologi. Välj 2–3 teman för verkstäderna. Dela in gruppen och låt eleverna gå runt till de olika verkstäderna.

ÁHKUID BÁDJI innehöll tre verkstäder: bearbetning av renskinn, NEASKIN, flätning av traditionella band, RUVDEN (flätning med fyra trådar), och tillverkning av skohö inför vintern, GÁMASUOIDNI. Verkstäderna fanns på samma område eller i samma rum men tillräckligt långt från varandra för att bibehålla elevernas intresse och uppmärksamhet. Skapa en trygg lärmiljö för deltagarna.

DISKUSSION OCH REFLEKTION

Välj ut tillräckligt annorlunda men kanske till och med dagliga sysslor från din region, din by, ditt samhälle eller ditt hemland. Ofta vidgar det sinnena och för de unga från teknologins tidsålder tillbaka till rötterna. När deltagarna har prövat på och lärt sig kan man ta itu med större uppgifter, till och med hela hantverk. I vår ständigt föränderliga värld ökar vi förståelsen för hantverket och dess olika skeden innan den slutliga produkten är färdig. För barn och unga är det betydelsefullt att träffa äldre instruktörer. Vi behöver fler möten mellan generationer för att öka välbefinnandet och stärka kontinuiteten. Även utomstående kan delta i en verkstad för immateriellt kulturarv och öva sig på olika färdigheter men en djupare insikt om kulturarvets betydelse öppnar sig endast för dem som är en del av kulturen i fråga. Särskilt fokus sätts på det lokala kulturarvet och dess betydelse för människorna.

RASSEL OCH KONSTIGA PIPOR

Henna Leisiö, Kulttuurikattila

ÅLDERSREKOMMENDATION: 4+ år

LÄNGD: 30–90 min • DELTAGARANTAL: 0–25 pers.

BAKGRUND

I verkstaden Rassel och konstiga pipor är det viktigt att barnen själva får pröva på olika traditionella instrument. Metoden är alltså uttryckligen att pröva själv, för det är inte särskilt inspirerande att bara tala om ämnet utan konkreta instrument. Det allra bästa är att få testa instrumenten ute i naturen, i skogen eller på en åker. Om barnen också får bygga egna instrument kan en del av det göras utomhus.

Den finländska instrumenttraditionen är inte så välkänd, förutom bland proffs- och hobbymusiker, och det finns en seglivad tanke om att folkmusik är tråkigt. Med traditionella instrument är det lätt att inse orsakssamband och att förstå att musiken ofta har haft ett praktiskt syfte. Överlag kan kunskap om den egna traditionen vidga ens världsbild, i synnerhet som det mesta inom musiken är globalt. Det här verkstadsformatet har använts runt om i Finland under två årtionden och finns fortfarande på Kulttuurikattilas webbplats.

Verkstadens teman kan lätt vidareutvecklas för vilken klubb för barn och unga som helst eftersom det finns så många infallsvinklar. Kom gärna med nya idéer!

FÖRBEREDELSE

Verkstaden kan ordnas i ett klassrum eller utomhus, bara man har ett bord att placera instrumenten på. Om ni inte har egna instrument, kan ni samarbeta med till exempel de ambulerande barnkulturcentren Kulttuurikattila eller Uulu, vars instrumentuppsättningar räcker till för hela klassen.

Om ni är i ett klassrum kan ni flytta skolbänkarna åt sidan och placera stolarna i en halvcirkel.

Om temat är helt främmande för deltagarna kan man gå igenom det på förhand ur många olika infallsvinklar. Temat kan tas upp inom biologi (t.ex. vårdbiotoper som använts som betesmarker, där man vallat kor eller får), slöjd eller historia eller genom att titta på fotografier, besöka hembygdsmuseum eller söka ljudklipp på Youtube.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Verkstaden Rassel och konstiga pipor åskådliggör de traditionella instrumentens historia till exempel via herdetraditionen, eftersom herdarna har spelat en avgörande roll som tidiga yrkesmusiker. Instrumenten i verkstaden har förstås också använts av vanliga människor i helt andra situationer, men herdarna är en bra introduktion till temat.

1. Instrumenten indelas traditionellt i tre kategorier: kommunikationsinstrument, flöjter och pipor samt andra egentliga nöjesinstrument.
2. I samband med kommunikationsinstrumenten kan du förklara den globala seden att kommunicera via musik, både med rösten och med hjälp av instrument. Berätta och presentera användningsändamål för t.ex. horn, lurar, slagrör, vinare, skällor och lockpipor. Träna på kulning och sjung någon sång som har bildats utgående från lockrop. När barnen har provat på instrumenten kan ni testa en besvärjelse för att skrämma bort rovdjur och sedan spela gemensamma varningslåten.
3. Flöjter och pipor är de vanligaste traditionella instrumenten i Finland. Gå igenom åtminstone sälgflöjter, olika pipor, de finska klarinetterna soittu, mänkeri och liru samt andra rörbladsinstrument som påminner om olika moderna instrument. I presentationen ingår förstås också vasspipa, sälgpipa och lergök, Finlands första och mest utbredda populärinstrument!
4. Berätta slutligen om instrument som har använts för nöjes skull. Hit hör rasselinstrumentet rapapalli samt mungiga, stråkharpa och kantele. Ni kan dansa kedjedans och lära er någon folkvisa att dansa till. Ta till slut med sälgflöjter, kanteler, rasselinstrument och kanske ännu något annat och spela en gemensam avslutningslåt.

PRATSTUGORNA I NORRA SAVOLAX

Mervi Eskelinen, barnkulturcentret Lastu

ÅLDERSREKOMMENDATION: 4+ år

LÄNGD: 2–3 h. • DELTAGARANTAL:

BAKGRUND

I verkstäderna får deltagarna bekanta sig med traditioner och med hur kulturarvet förs vidare från generation till generation och från människa till människa. Idén är att många olika slags människor i olika åldrar ska mötas och lära sig av varandra. Pratstugorna utformas alltså enligt bybornas intresse, kunskaper och behov.

Vi vill skapa samspel och ett kontinuum där alla har möjlighet att känna sig delaktiga i ett större sammanhang. Under träffarna använder vi oss av olika metoder inom konst och hantverk. Med hjälp av dem kan vi ge möjlighet att diskutera, reflektera och visa upp sitt eget kunnande med så låg tröskel som möjligt. Det är inte fråga om konstverkstäder, men den gemensamma aktiviteten ger berättandet mervärde och kan göra det enklare att hitta något att prata om. För att delta i verkstäderna krävs inga förkunskaper eller tidigare erfarenhet.

Målet med pratstugor för flera generationer är att deltagarna tillsammans ska reflektera kring vilka traditioner de vill bevara, hålla livskraftiga och föra vidare till kommande generationer. Lyft gärna fram vilka nya traditioner som har uppkommit eller som kan skapas.

Arkitektur- och kulturskolan Lastu har konstruerat en gungstol där två personer kan sitta mitt emot varandra. I gungstolen tar berättandet fart och många slags historier hittar sina lyssnare

FÖRBEREDELSE

Ni kan samarbeta med föreningar eller organisationer och med kommunens kulturväsende.

Mötesplatsen ska gärna vara bekant för invånarna och lätt att nå. Evenemanget kan marknadsföras med hjälp av samarbetspartnerna och deras nätverk. I vissa fall kan evenemanget skräddarsys till exempel för föreningarnas medlemmar, även om det egentliga målet är att ordna verksamhet som är öppen för alla invånare.

Verkstäderna består av kreativt anpassade traditionella tekniker och materialen är i huvudsak natur- och återvinningsmaterial. Arrangören tar med sig material till verkstaden.

Exempel från Iisvesi: Praststugor, samarbetspartner Iisvesi-seura

Verkstad 1:

Verkstad kring berättelser och traditioner från Iisvesi. Vi byggde miniatyrmodeller av byggnaderna längs bystråket i Iisvesi. Verkstaden ordnades i samband med en träff där Iisvesi-seura visade gamla fotografier. Medan deltagarna tittade på bilderna fick de bygga något av husen längs bystråket i återanvänt trämaterial. Utgående från bilderna och berättelserna konstruerades ett tredimensionellt bystråk, enligt människornas minnen.

Verkstad 2:

Miniatyrmodell av bystråket i Iisvesi under Iisvesi-dagen. Modellen av bystråket från den första verkstaden växte och alla som besökte evenemanget fick vara med och bygga. Därmed fick också sommargäster och besökare chans att dela med sig av sina minnen.

Iisvesi-dagens andra verkstad var avsedd för barn, som fick bygga sin egen drömby vid sidan av bystråket genom Iisvesi.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Exempel från Rautavaara: en rivningshotad skolas historia och berättelser

1. Skolminnen i ord och bilder

Den första pratstugan ordnades på biblioteket i Rautavaara tillsammans med Rautavaara kommun. Tanken var att den skulle utgöra en del av insamlingen av information, vid sidan av rivningskonst. Kommunens gamla skola är försatt i användningsförbud på grund av dålig inomhusluft och kommer att rivas inom ett år. Nu samlar man in information om skolans historia och verksamhet som en central mötesplats i byn.

Deltagarna fick ta med sig fotografier från skoltiden vilket gjorde det lätt att hitta samtalsämnen. Det fanns flera modiga berättare. Berättelserna spelades också in och tanken är att de ska användas senare i en bok om Rautavaara. Berättelserna samlades också i en berättelsepärm, som invånarna fick ta del av under Rautavaara-dagarna. I konstverkstaden fick deltagarna skapa ett verk om sin skoltid av näver, bark och pinnar.

2. Skolminnen som hantverk

Seriens andra pratstuga hölls också på biblioteket. I små kommuner är biblioteket en bra mötesplats med låg tröskel. Den här gången var temat skolminnen från slöjd- och konstämnen. Deltagarna hade tagit med sig gamla teckningar, målningar och handarbeten, till och med från 1950-talet. De här föremålen och bilderna gav upphov till fina diskussioner. I konstverkstaden fick deltagarna omforma sina minnen till föremål av lera.

De här verkstäderna utgick från diskussioner och minnen. Man talade om skolans historia och skolväsendet i allmänhet jämfört med i dag. Deltagarna var äldre personer, men det skulle vara viktigt att sprida den här kunskapen även till yngre generationer. Det finns många berättelser och historier att berätta. Det finns också ett uppenbart behov av lyssnare. Vem lyssnar på min berättelse och vem har tid?

TANKELUCKA

Kulturcentret PiiPoo

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6–16 år

LÄNGD: 10–15 min. • DELTAGARANTAL: 5–25* pers.

** dela gruppen om den är stor*

BAKGRUND

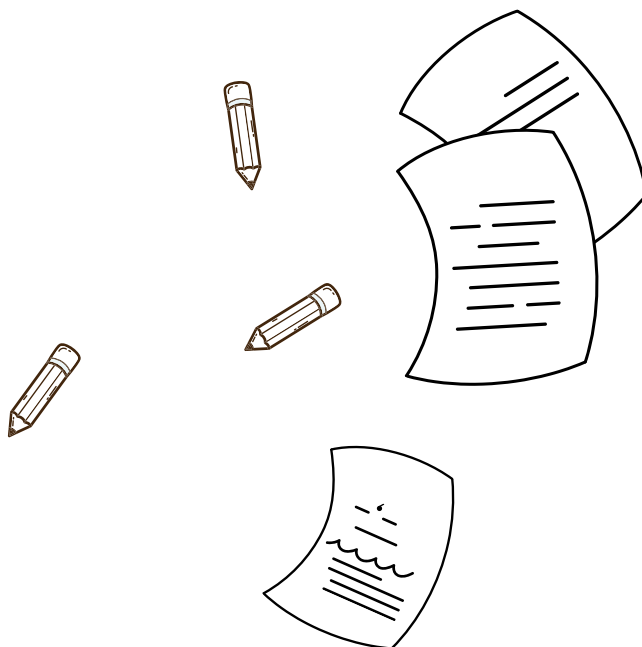
Målet är att tillsammans skapa texter med överraskningsmoment och tankeutbyte, att sänka tröskeln för att producera text. Man kan inte göra fel i övningen för syftet är gruppbildning och att lära känna varandra.

FÖRBEREDELSE

Rummet kan vara ett klassrum där man kan sitta i en ring eller så att man ser vem man sitter bredvid.

Tillbehör:

- A4-pappersark och pennor

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Alla lägger sitt papper vågrätt och ritar en så stor cirkel eller annan figur som möjligt mitt på pappret, liksom en öppning mitt i pappret. Ledaren ger ett tema. Alla skriver en mening eller några ord om temat i öppningen på pappret. Temat kan väljas enligt gruppen, t.ex. något som man har talat om i klassen, dagsläget, tankar om en bild som ledaren visar, musik som ledaren spelar eller något annat givet tema beroende på vad man vill behandla eller vilket mål man satt för övningen.

Pappren skickas runt medsols och alla i gruppen skriver något på allas papper, de fyller alltså i tankeluckor genom att fortsätta på den/de föregåendes text. Det är inte meningen att det ska bli en enhetlig berättelse (så kan man förstås också göra), utan man ska låta associationerna styra.

Exempel:

- Person 1 har skrivit om temat "fantasi": Troll under sängen.
- Person 2 fortsätter: Bort med dig, troll!
- Person 3 fortsätter: Tandtrollen bor i munnen.
- Person 4: Tandfén kommer på besök ...

Meningarna behöver inte bilda en logisk helhet. När deltagarna får tillbaka sitt eget papper, får man läsa texterna och dela med sig av dem eftersom de har skapats tillsammans.

FRÅN INRE MONOLOG TILL DIKT

Kulturcentret PiiPoo

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6–16 år

LÄNGD: 10–15 min. • DELTAGARANTAL: 5–25 pers.

BAKGRUND

En lågtröskelövning som inspirerar till att skriva.

FÖRBEREDELSE

Inga utrymmeskrav.

Tillbehör:

- A4-pappersark och pennor.

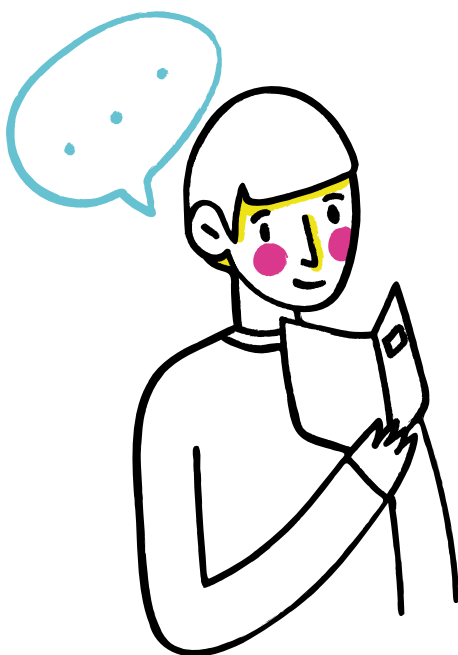
TYÖPAJAN KULKU

1. Lyssna på en låt eller se på en bild.
2. Låt deltagarna utgå från sin inre monolog ("medvetandeström") och skriva ner ord, meningar, längre text utan att tänka efter desto mer. Vad som helst som dyker upp i tankarna. Meningarna behöver inte höra ihop. Kör på! Gör det här i cirka 5 min, tiden kan varieras, men det är bra att tala om för gruppen när den sista minuten börjar.
3. Be dem avsluta den sista meningen och läsa texten för sig själva.
4. Be dem ringa in vart femte ord i texten (anpassa enligt gruppen, om det är lite text kan de ringa in vart tredje ord) ELLER plocka ur texten 10 ord som tilltalar, berör eller känns viktigast.
5. De inringade orden ska bli till en dikt. De får lägga till ord eller böja de valda orden.
6. Namnge dikten.
7. De som vill får läsa upp sin dikt för de andra eller låta någon annan läsa den högt.

VARIATION

Rita tankarna till bilder och plocka ut en serie av några bilder, som ni sedan kan sätta ord på.

BILDSERIE MED IMMATERIELLT KULTURARV OCH KULTURARVSSNURRAN

Föreningen för kulturarvsfostran i Finland

ÅLDERSREKOMMENDATION: 0+* år

LÄNGD: 15min+ • DELTAGARANTAL: 30+*** pers.**

* passar för alla åldrar

** ledaren avgör

*** man kan göra så många smågrupper som det finns material för

BAKGRUND

Verkstaden är lämplig som till exempel stämningsskapare när man ska lära känna varann. Tanken är att deltagarna ska lära känna immateriellt kulturarv: Vad är immateriellt kulturarv? Vad räknas som immateriellt kulturarv? Hur kan vi bäst slå vakt om det och skydda det? Vad är betydelsefullt levande kulturarv för mig?

FÖRBEREDELSE

I uppgiften används diskussionskortet Elävän perinnön keskustelukortit och Kulturarvssnurran. Kortserien består av 50 bilder relaterade till immateriellt kulturarv och en kort beskrivning. Kulturarvssnurran är ett verktyg med ett frågebatteri som kan användas för att inleda en okomplicerad diskussion om kulturarv.

Bildkortet och Kulturarvssnurran med instruktioner kan skrivas ut på webbplatsen Kulttuurin vuosikello.

Det är bra att skriva ut både bildkortsserien och Kulturarvssnurran i färg. Om deltagarna studerar korten endast digitalt behöver alla en smarttelefon eller surfplatta.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Bildkorten är bra att skriva ut och klippa i förväg, men det går också att bläddra i dem på datorn. Deltagarna väljer alla en bild som intresserar dem och presenterar sitt val för de andra. Under presentationen kan man t.ex. berätta varför man valt just det kortet, vad man vet om den traditionen, varför den är intressant, av vem man eventuellt har lärt sig traditionen eller till vem man själv för den vidare.

Med hjälp av Kulturarvssnurran diskuterar gruppen de teman som valts och deras betydelse för en själv. Man kan också hitta på egna frågor i tillägg till dem som finns i snurran. Man behöver inte bildkorten för att kunna använda kulturarvssnurran om man hittar på kulturarven själv.

I KLÄM MELLAN KULTURKROCKAR

Julia Uusoksa, Föreningen för kulturarvsfostran i Finland

ÅLDERSREKOMMENDATION: 13–16 år

LÄNGD: 45–90 min. • DELTAGARANTAL: 3+* pers.

** indelning i smågrupper om 3–5 personer, gruppantalet är inte begränsat*

BAKGRUND

I kläm mellanb kulturkrockar är kulturarvspedagogik i en dramaverkstad. Deltagarna delas in i små grupper som gör scener om unga som lever i gränssnittet mellan två kulturer. Avsikten med verkstaden är att väcka tankar om de konflikter som unga i samma åldersgrupp eller den unga själv kan möta i livet. Syftet är att utveckla empatiförmågan och den kulturförståelsen.

Med hjälp av drama övar deltagarna sin känsl kompetens genom att resonera kring olika känslotillstånd och öva på att uttrycka dem.

FÖRBEREDELSE

Gruppen delas in i smågrupper som behöver separata rum för att planera och öva in sina scener. Hur lång och djuplodande scenen eller pjäsen ska vara kan anpassas enligt den tid man har till sitt förfogande. Scenerna kan utföras antingen som liveföreställningar eller filmas. Också rekvisita kan användas.

Väljer man en liveföreställning behövs en plats för uppvisning och publik (ett vanligt klassrum går bra). För filminspelning behövs ett rum för varje grupp, där de kan filma ostört. De behöver också något att filma med, till exempel deltagarnas egna mobiltelefoner eller skolans surfplattor.

De färdiga videorna bör kunna visas med utrustningen i klassen. Deltagarna kan t.ex. ladda upp dem i en molntjänst med sina egna koder och skicka gruppleadaren en länk till videon.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

1. Presentera temat "I kläm mellan kulturkrockar"
 - Introducera deltagarna i temat, som behandlar en ung människas liv mellan två kulturer. Be dem resonera utifrån populärkultur, berättelser de hört och egna erfarenheter kring hurdana motstridigheter de unga kan möta i sådana situationer. Be dem fundera på hur de här konflikterna känns och hur den unga reagerar på dem.
2. Bilda smågrupper och ge uppgifter
 - Dela in deltagarna i smågrupper. Ge dem i uppgift att planera en scen som beskriver kulturkrockar. Du kan ge exempel på olika situationer:
 - Konflikt mellan olika föräldrar
 - Skillnader mellan hem och skola
 - Olika åsikter mellan ens familj och vänner
 - Oenigheter mellan ens familj och släkt
 - Förklara att en kulturkrock kan innebära till exempel att man agerar på olika sätt eller att värderingarna skiljer sig åt. Uppmana deltagarna att reflektera kring vad dessa skillnader beror på och vilka värden och normer som styr de olika parterna.
3. Ge anvisningar om att vara schysta och jämlika
 - Betona att deltagarna i sina framställningar ska vara schysta och behandla alla parter jämlikt. Betona att en kulturell skillnad inte behöver betyda att det handlar om olika nationaliteter eller etniska grupper – motstridigheter kan lika väl uppstå mellan två föräldrar, där den ena betonar idrott och den andra skolframgång.

fortsätter på nästa sida

4. Planera framställningen
 - Be deltagarna att tillsammans skapa karaktärer, en intrig och en dialog. De ska dela rollerna jämnt mellan sig i gruppen och komma överens om rollfördelningen.
5. Filma eller spela live
 - Låt deltagarna välja om de vill göra sin framställning live eller filma den. Se till att de har utrustning för att filma (t.ex. mobiltelefoner eller surfplattor) och att det finns en lugn inspelningsplats eller en plats för liveframförande.

TIPS

Vill ni ge uppgiften mer djup kan ni lägga till en fas med omfattande informationssökning om värderingar och normer inom olika kulturer. Läraren kan ge grupperna uppslag till kulturkrockar om man vill lära sig nytt om olika kulturer i enlighet med läroplanen i historia, geografi eller livsåskådningsämnen.

Det är bra att diskutera scenerna efteråt under ledning av en vuxen. Om företrädarna för olika kulturer presenteras på ett svartvitt sätt är det den vuxnas uppgift att förklara varför man i olika kulturer tänker och agerar på olika sätt. På så sätt kan läraren stödja utvecklingen av förståelse för kulturella skillnader.

MIN OMGIVNING

Julia Uusoksa, Föreningen för kulturarvsfostran i Finland

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6–10 år

LÄNGD: 45 min. • DELTAGARANTAL: 3+ pers.

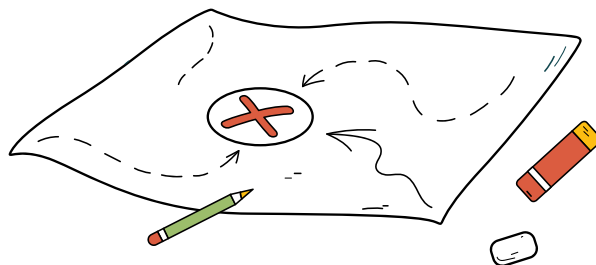
BAKGRUND

I verkstaden övar deltagarna sig på att använda karta och lära sig karttecken. Med hjälp av en karta över ett bekant område kan deltagarna berätta vad de olika platserna betyder för dem och lära sig att verbalisera sina erfarenheter. Deltagarna lär känna varandra och sin omgivning.

Uppgiften har inspirerats av Laura Puolamäkis doktorsavhandling *Kätketty maisema: arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa* (Det dolda landskapet: vardagskunskap i mötet med närmiljön).

FÖRBEREDELSE

Skriv ut en egen karta till alla över t.ex. skolområdet, eller ett större område om deltagarna bor i närheten av skolan. Alla behöver en penna. Kartan används också tillsammans, så det behövs presentationsteknik för att tillsammans kunna göra anteckningar på den stora kartan.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Alla deltagare får en karta. Kontrollera att alla vet var på kartan de befinner sig. Det är bra om läraren delar in eleverna i nya par, men så att de känner sig trygga. Då lär sig eleverna känna varann i positiv anda och kan komma med i nya lekar och till nya ställen.

Eleverna diskuterar parvis:

- Vad föreställer kartan? Vad känner du igen på kartan?
- Alla ritar ett hjärta på kartan på de ställen som är viktiga eller som de gillar mest.
- Alla ritar ett kryss på kartan på de ställen som är förbjudna för dem eller som de undviker.

Eleverna diskuterar parvis om de ställen som de märkt med ett hjärta:

- Vad är det som gör att platsen är viktig eller att du gillar den?
- Hurdana lekar kan man leka där?
- Vem kan man träffa där?
- Hurdana berättelser hör ihop med platsen? Har det hänt något roligt eller lustigt där?

Eleverna diskuterar parvis om de ställen som de märkt med ett kryss:

- Varför är platsen förbjuden eller varför undviker du den?
- Finns där något som är farligt?
- Har det hänt dig något där?

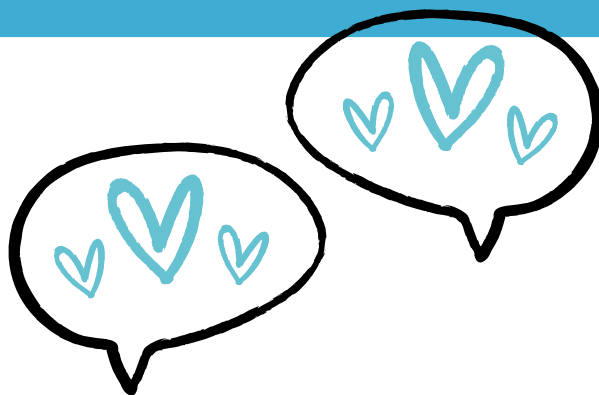
Eleverna diskuterar tillsammans med gruppen:

- Gå upp och märk era hjärtan på den stora kartan.
- Den som vill kan berätta för alla varför man ritat hjärtat just där.
- Gå upp och märk era kryss på den stora kartan.
- Den som vill kan berätta för alla varför man ritat kryss just där.

TIPS

Som tilläggsuppgift t.ex. för en rast, dubbeltimme eller veckoutmaning kan man föreslå att deltagarna tar med sig sitt par till ett ställe som de märkt med ett hjärta och ta med paret i den lek som gör att platsen känns viktig. Påminn eleverna om att de ska vara artiga och respektera varandras viktiga platser och lekar.

SLÄKTENS HEMLIGHETER

Julia Uusoksa, Föreningen för kulturarvsfostran i Finland

ÅLDERSREKOMMENDATION: 10–16 år

LÄNGD: 45–135 min. • DELTAGARANTAL: 1+ pers.

BAKGRUND:

I verkstaden görs släktutredning i mindre skala kring ett valt tema. Alla teman leder till studier av de egna rötterna. Deltagarna lär känna sin familj och släkt och utvecklar sin självkännet.

Deltagarna kan välja bland olika metoder för skriftligt genomförande och på så sätt presentera sina styrkor. Vissa teman är mycket språkcentrerade och då är målet att utveckla den språkliga mångsidigheten och resonemangsförmågan.

Kartuppgifterna utvecklar förmågan att gestalta världen och ökar den kulturella förståelsen. Vissa teman leder till att förståelsen och empatin för historia utvecklas.

Presentationen av utredningarna för de andra gör att hela gruppen lär sig av varandras teman och får en vidare förståelse för kultur, språk och historia. Verkstaden kan också begränsas till inlämning av en skriftlig uppgift till läraren.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Deltagarna väljer ett tema och reder ut svaren hemma. Den skriftliga uppgiften kan göras antingen hemma eller under lektionerna förutsatt att bakgrundsarbetet är gjort. Till slut behövs tid för deltagarnas presentation av sina utredningar för de andra.

Mitt släktträd på kartan

- Gör ett så ståtligt och långtgående släktträd som möjligt: skriv in vilka språk dina släktingar talar.
- Ta reda på varför de talar dessa språk. Varifrån kommer de? Var har de lärt sig språket?
- Ta hjälp av kartor i presentationen: Var talas dina släktingars språk mest? Har några av dina släktingar flyttat från ett ställe till ett annat? Du kan rita ut sådana flyttvägar.

Talesätt i min släkt

- Använder ni i din släkt eller familj ord som andra inte förstår? Vilka? Känner du till bakgrunden till dem?
- Hurdana uttryck och talesätt använder dina släktingar? Varifrån kommer uttrycket eller talesättet?
- Vad berättar dessa ord, uttryck eller talesätt om din familj? Förmedlar de värderingar, attityder, tankar?
- Du kan t.ex. teckna en serie med pratbubblor eller skriva in på kartan var orden, uttrycken eller talesätten används.

Min släktings livsresa

- Ta reda på en släktings livsskeden så noggrant som möjligt. Förbered dig på att berätta varför du valde just den här släktingen.
- Gör en skriftlig berättelse av livsresan eller plocka ihop en tidslinje av bilder.

fortsätter på nästa sida

Släktens matraderitioner

- Hurdana minnen har du av släktens matraderitioner? Hör de ihop med vardag eller fest, eller kanske både och? Vilket är ditt käraste matminne och finns det t.ex. någon traditionell maträtt du inte längre vill äta?
- Du kan göra den skriftliga uppgiften på många sätt, t.ex. som affischer eller ett recepthäfte, där du utöver recepten antecknar dina minnen.

Släktklenoder

- Undersök sådana föremål, smycken, böcker eller liknande som länge har funnits i din släkt och som är speciellt viktiga för släktingarna.
- Ställ frågor om föremålens historia och gör anteckningar. Fundera också på vad föremålen berättar om sina ägare.
- Du kan ta med föremål för en muntlig presentation men du kan också ta med bilder på dem eller göra en serieteckning eller liknande.

Deltagarna kan ge varandra återkoppling på presentationerna till exempel i en gruppdiskussion eller skriftligt. Frågor att resonera kring: Hade presentationen grundlig information om släkten eller släktingen i sitt projekt?

Vad lyckades bra? Hur skulle projektet ha kunnat bli mer djuplodande? Var den skriftliga presentationen omsorgsfullt gjord? Hur hade den kunnat utvecklas? Vad lyckades bra i den skriftliga presentationen och vad kunde ha gjorts annorlunda?

FINLANDSBILDEN I GAMLA SKOLPLANSCHER

Föreningen för kulturarvsfostran i Finland

ÅLDERSREKOMMENDATION: 13–16 år

LÄNGD: 45min. • DELTAGARANTAL: 3+ pers.

BAKGRUND

Uppgifterna och materialfrågorna riktar sig till historiektioner i årskurserna 7–9.

Skolplanscherna i materialet är huvudsakligen målade i början av 1910-talet. Konstnärerna Vihtori Ylinen (1879–1953) och Kustaa Heikkilä (1871–1937) som arbetade för skolboksförlaget Kansanopettajain Osakeyhtiö Valistus reste omkring i Finland för att avbilda landskap, natur, historia och näringar. Ylinen tog sig ofta runt med cykel och gjorde skisser till målnin-garna på plats.

Skolplanscherna berättar om Finland förr i tiden, om hur livet levdes då, men de gav också en idealiserad bild av finskheten. Skolplanscherna för-medlade kunskap om Finland men också fosterlandskärlek och respekt för hemlandet. Planschmotiven valdes inte slumpmässigt, utan så att de på ett genomtänkt sätt skulle lyfta fram finländska natursevärdheter, industrian-läggningar, stadsvyer och landsbygd. Med planscherna försökte man om-forma elevernas uppfattning om Finland och dess folk men samtidigt var det många landskapsvyer som inte avbildades.

Kulturarv är att bevara och minnas det som anses värdefullt. Dess avigsida är glömskan. När man ser på bilderna kan man fästa uppmärksamhet på följande frågor. Vilken Finlandsbild ger de? Är bilden genuint från Finland eller är det en idealbild? Vad finns utanför bilderna? Vad eller vem syns inte på bilderna? Vad ansågs inte passa in i de finländska idealen? På hundra år har Finland hunnit förändras på många sätt. Hur träffande beskriver planscherna dagens Finland? Vad saknas i dem som är bekant och karaktä-ristiskt för oss i dag? Vad har försvunnit under dessa hundra år? Hur ser det Finland ut som kommit i stället för det som försvunnit?

FÖRBEREDELSE

Studera skolplanscher och det övriga (finskspråkiga) materialet på [Kulttuurin vuosikello webbsida](#).

Till det behöver alla t.ex. en smarttelefon eller en surfplatta.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Studera skolplanscher från 1900-talet som en helhet. Gör sedan gruppvis planscher om det moderna Finland. Hur ser Finlands industri ut i dag? Vilka näringsgrenar skulle vi ha på moderna skolplanscher? Hur skulle en plansch om en finländsk förort se ut? Eller ett nationallandskap på 2020-talet? Finns det något speciellt finländskt som ni skulle vilja spara på skolplansch? Vad skulle ni välja att lämna utanför planscher?

Tänk er en situation, där finländska elever om hundra år ser på era skolplanscher. Vad finns det på bilderna som framtidens elever inte skulle känna igen? Vad kan de å andra sidan känna igen också om hundra år?

FRÅN FÖREMÅL TILL BERÄTTELSE

Föreningen för kulturarvsfostran i Finland

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6–16 år

LÄNGD: 30–60 min. • DELTAGARANTAL: 3+ pers.

BAKGRUND

Med hjälp av den här metoden "att känna igen föremål" kan man diskutera, minnas det man redan lärt sig och söka ny information. Metoden stärker förmågan att vara källkritisk och kunna motivera, men den uppmuntrar också till att använda sin fantasi. Det är inte meningen att man ska hitta bara "de rätta" lösningarna, utan resonera kring t.ex. konsumtion, föremålets betydelse i livet nu och i framtiden. En del av frågorna stärker också empatiförmågan, väcker nyfikenhet, uppmuntrar till diskussion över generationsgränserna eller kan fungera som grund för något annat, t.ex. kreativt eller konstnärligt arbete.

Diskussionen kan föras t.ex. med hjälp av en 3d-bild man hittar på internet, förslagsvis på något museums webbplats. Alternativt kan gruppen få ett föremål att studera och sedan får de svara så noggrant som möjligt på följande frågor. Det kan också vara ett föremål från någon äldre persons eller deltagares hem.

Metoden tycks fungera särskilt bra om en äldre person deltar och har tagit med sig något föremål. Eleverna försöker ta reda på föremålets historia och berättar vad de kommit fram till. Efter det berättar den äldre personen föremålets historia. Det har också fungerat bra att studera föremål från invandrarhem. Tillsammans med elever som har flyktningbakgrund kan man t.ex. studera föremål som evakuerade från Karelen haft med sig. Föremålsamlingen kan bestå av både riktigt gamla saker och t.ex. en telefon från 1980-talet, en LP-skiva, ett gammalt brev eller vykort, en souvenir, ett mynt, en klocka, ett handarbete, en kaffekopp eller ett föremål som numera är kulturellt något ifrågasatt, som en fjäderprydd indianhuvudbonad.

FÖRBEREDELSE

Välj ett klassrum eller ett annat lämpligt rum för verkstaden. Sök fram olika slag av vanliga, gamla föremål.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Ställ fram olika slag av vanliga, gamla föremål. Be eleverna i grupp eller parvis svara på frågorna nedan. Till slut får eleverna presentera sina föremål och den information de har hittat för hela gruppen. Det är tillåtet att använda t.ex. en sökmaskin på nätet.

Om ni har med er äldre personer som tagit med sig föremål är det viktigt att de yngre får fundera på vad det är för ett föremål innan "experten" berättar vad det är. Som bäst blir det en bra och ömsesidig inläring över generationsgränserna. De unga lär sig om livet förr i tiden och föremålets ägare lär sig kanske hur man använder Google Lens.

Hållbar utveckling

- Vad är det här? Vem har tillverkat föremålet, var och när?
- Varför tillverkades föremålet? För vilket ändamål?
- Hur tillverkades det? Vad behövdes för att tillverka det?
- Hurdant är det: form, färg, storlek och material? Beskriv föremålet så att också en blind person skulle kunna "se" det.
- Hur ser framtiden för föremålet ut? Kan det ersättas? Behövs det?
- Vad är bra med det här föremålet?
- Vad förmedlar föremålet om sin tid, dess kultur och människor?
- Har du tidigare erfarenhet av det här föremålet? Hurdana erfarenheter?
- Vilket värde har föremålet? Har det haft någon historisk, social, kulturell eller politisk betydelse?
- Har föremålets värde förändrats under historiens gång? Varför? Vad tänker man om föremålet i dag?
- Har föremålet förenat människor, grupper, samhällen?
- Vad har det här föremålet fört vidare till följande generation?

fortsätter på nästa sida

Fantasi

- Vem har ägt det här föremålet (generation, ålder, yrke, ställning i samhället)?
- Vilken typ av människa är det som har tillverkat det?
- Var har föremålet varit eller var har det rest?
- Vilka andra föremål kan tänkas höra ihop med det här föremålet?
- Vad skulle du vilja fråga om föremålet?
- Rita in föremålet i en omgivning där det passar in.
- Skriv en berättelse, där föremålet är med.
- Gör en reklam som säljer föremålet vidare.
- Du har nu diskuterat föremålet med någon annan. Rita en serieteckning om er diskussion. Lärde ni er något nytt om varandra under den här uppgiften? Är det något ni kanske ännu funderar på?
- Du ska hålla ett tal om föremålet för en annan grupp. Skriv ett tal där du presenterar föremålet utan att berätta vad det är för ett föremål.

ÖDESKORTEN

Martin Backman-Witting, Stundars

ÅLDERSREKOMMENDATION: 12– år

LÄNGD: 5 min. • DELTAGARANTAL:

BAKGRUND

Uppgifterna och materialfrågorna är avsedda för historieundervisning. Ödeskorten har tagits fram som en del av projektet **Museet som klassrum: Fördel skola.**

FÖRBEREDELSE

Förutom själva ödeskorten behövs ett lämpligt utrymme och en ledare som modererar diskussionen. Ju mer historiskt insatt ledaren är, desto bättre. Det kan uppstå komplicerade diskussioner om vad som varit möjligt eller omöjligt i sena 1800-talets Finland.

Korten kan tillsammans med den följande diskussionen användas som tankeställande och ögonöppnande pedagogiskt redskap. Korten och ledarens berättande hjälper att illustrera hur orättvist och begränsande livet kunde vara före välfärdssamhällets uppkomst. Likaså kan diskussionen kretsa till svårigheter i dagens samhälle, som vilka möjligheter kontra begränsningar det kan finnas i skolan och arbetslivet nuförtiden. Dessutom kan workshopen uppmuntra elever till att använda sin kreativa fantasi när de föreställer sig livet förr och hur någon kunde gå mot strömmen.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Ödeskortet faller i tre kategorier: Personkort, yrkeskort och framtidskort. I personkortet finns en påhittad person som kunde ha levt under perioden 1870–1920, exempelvis ”Josefina 18 år, fabriksarbetares dotter”. I yrkeskortet står olika arbetsmöjligheter, såsom piga, dräng eller direktör. I framtidskortet står möjliga levnadsöden, från att dö i sjukdom i tidig ålder till att bli en rik emigrant.

En frivillig drar ett kort från varje kategori, vilket skapar en slumpmässig levnadsberättelse som sedan granskas tillsammans med aktivitetsledaren. Hur trovärdig är levnadsberättelsen? Kortet används som utgångspunkt i att diskutera det finländska samhället kring sekelskiftet 1900, hur människors möjligheter i livet påverkades av socioekonomiska faktorer, samt kön och härkomst. Utöver det kan korten även användas till att framhäva många udda människoöden som skett på riktigt, exempelvis den första kvinnliga studenten eller läkaren.

LUSTIGA LINJER MED SKRAPTEKNIK

Sini Björkholm, Österbottens barnkulturnätverk Bark

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6+ år

LÄNGD: 60 min • DELTAGARANTAL: 1–25 pers.

BAKGRUND

Skrapteknik är en teknik där en skrapkartong målas svart och sedan skrapas en bild fram med olika redskap. Tekniken gör det möjligt att skapa detaljerade, starka bilder med många kontraster.

Skraptekniken började användas på 1800-talet för illustrationer i bland annat dagstidningar och böcker samt reklam. Tekniken blev vanligare på 1950-talet, då serietecknare som Tove Jansson (Trollvinter, 1957) började använda den.

Idén med skrapteknik är enkel: man behöver en kartong som lämpar sig för skrapteknik och målar hela kartongskivan med ett tunt lager svart färg.

Redskapen som används i skrapteknik kan variera från grillpinnar och tandpetare till tunna metallbrickor och särskilda graveringsredskap.

Med hjälp av skrapning och skrapredskap kan man effektivt justera ljus och skugga. När man skrapar den svarta kartongen får man fram olika nyanser och texturer, vilket gör tekniken mångsidig och imponerande.

FÖRBEREDELSE

- Fredman skärbräda av kartong (8 st./paket)
- Svart gesso (akrylbaserad primer)
- Stor pensel (ca 3–5 cm tjock)
- Liten pensel
- Något att skydda bordet med, t.ex. bordstabletter
- Fön
- Vattenlöslig tusch
- Blyertspenna
- Maskeringstejp
- Papper
- Trasa
- Olika skrapverktyg som grillpinnar, tandpetare, metallbrickor eller redskap avsedda för skrapteknik.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

1. Skydda bordet med t.ex. bordstabletter.
2. Ta fram Fredman skärbräda av kartong. Skärbrädan kan delas i mindre bitar, t.ex. storlek A6. Kartongen är dubbelsidig, den ena sidan är matt och den andra glansig. Det är viktigt att ni arbetar på den glansiga sidan. De som vill kan fästa kartongen i tablettens med maskeringstejp.
3. Ta lite svart gesso med den tjockare penseln och måla kartongens glansiga sida svart. Måla inte för tjockt, ett tunt lager färg räcker. Den målade ytan ska vara jämn.
4. Tvätta penseln.
5. Torka kartongen med en fön. Gesso torkar väldigt snabbt och ni kan se hur den glansiga färgen så småningom får en matt yta.
6. Den som vill kan skissa upp en bild med blyertspenna på papper.
7. Ta en vattenlöslig tuschpenna och rita försiktigt den skissade bilden med tusch på skrapbotten. Rita endast konturerna. Det spelar ingen roll vilken färg tuschen har för resultatet blir detsamma med alla. Konturerna syns svagt men tillräckligt bra för att du ska kunna jobba vidare. Rita inte med blyerts på den svarta botten för blyertspennan är för vass och kan skrapa ytan.
8. Om du upptäcker att du gjort ett fel kan du använda en våt trasa som suddgummi på vattenlöslig tusch. Ta en trasa och torka försiktigt bort tuschstrecket. Torka ytan innan du ritar bilden på nytt.
9. Ta fram skrapverktygen. Om ni inte har redskap avsedda för skrapeteknik går det utmärkt med grillpinnar och tandpetare. Börja skrapa fram bilden med olika verktyg. Teckningen kan utgå från konturerna eller ha olika texturer som en vågformig skrapning, runda eller sicksackformade skrapningar. Se på bilden och tänk på var det finns mest ljus och skugga. Skrapa fram bilden som du vill ha den.
10. Om du upptäcker att du har gjort ett misstag och skrapat för mycket på ett ställe kan du ta den lilla penseln och lite svart gesso. Måla om det stället och låt torka väl.

SÅNGLEKSWORKSHOP

Cilla Törnblom-Backman

ÅLDERSREKOMMENDATION: 6–12 år

LÄNGD: 60 min • DELTAGARANTAL: 6–30 pers.

BAKGRUND

- Idag dansas sånglekar ofta i samband med jul eller midsommar, men workshopen kan med fördel användas vilken tid på året som helst.

VERKSTADEN STEG FÖR STEG

Hur: Alla sjunger och dansar sånglekar tillsammans under ledning av en eller flera vuxna. Ingen verbal utlärnning sker, utan ledaren visar ev. sångleken en gång på förhand eller så hänger dansarna med direkt, imiterar rörelserna och sjunger med där de kan. Samma sånglek dansas flera gånger. Denna metod resulterar i att samtliga deltagare hela tiden är aktiva och deras språkliga färdigheter har mindre betydelse.

För denna workshop behövs inga material. Platsen behöver vara ett tillräckligt stort och tomt utrymme. Om den är ute måste man kontrollera att underlaget är tillräckligt slätt och i övrigt lämpligt för dans. Ledaren måste förbereda sig så hen kan ringlekarna. Beroende på grupp och plats behövs det eventuellt ljudåtergivning. Man kan även samarbeta med en spelman eller annan musiker för att få stöd för sången.

Workshopen börjar med några sånglekar som dansas i slutna ring t.ex. Morsgrisar är vi allihopa, Råven raskar över isen eller Lunka på. Workshopen kan även inledas med en Långdans, i sladd i vilken man endast springer runt i salen i kringelikrokar eller varierar genom att krypa under portar, snurra i en "kanelbulle" eller röra sig på olika sätt. Dansas till valfri sång eller musikkomp.

Därefter dansas en sånglek parvis/i små ringar t.ex. Dansa vill du, dansa vill jag eller Kom, kom ska vi bo på Åland. Sen väljer ledaren sånglekar i andra formationer enligt dansarnas kapacitet t.ex.

Prästens lilla kråka, Vi äro musikanter, Jag satte glasögon på min näsa,
Fru Söderström.

Workshopen avslutas igen i stor ring t.ex. med Karusellen. Sångelekar med större lekinslag så som Abborren i noten, Tjuven, tjuven ska du heta, Bro, bro brella eller En och tjugo kan användas, men de kräver mera tid och tydligare instruktioner.

Efter workshopen reflekterar gruppen över hur det känns att dansa tillsammans, hålla varandra i händerna och röra sig på olika sätt med olika steg. De diskuterar om något i sånglekstexterna varit svårt att förstå eller gammaldags eller uppfattas som bekant. Vad var roligast? Vad var tråkigt?

Inspiration till sånglekar: boken "Kom ska vi dansa, kom ska vi sjunga", utgivare Finlands svenska folkdansring.

LÄNKAR

Sida 13. Klicka här för att se wiki-förteckning över levande kulturarv
<https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/sv/sopimus-suomessa/wikiluettelo>

Sida 13. UNESCO:s listor över immateriella kulturarv.
www.ich.unesco.org/en/lists

Sida 13. Ladda ner kulturarvssnurran på olika språk.
<https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/sv/julkaisut/kulturarvsnurran>

Sida 13. Video till kulturarvssnurran.
www.youtube.com/watch?v=GErIFPvSoio

Sida 13. Andra läromedel om det levande kulturarvet finns på Museiverkets webbplats.
<https://opi.aineetonkulttuuriperinto.fi/sv/>

Sida 23. Återupplivandet av den finska skolan.
www.youtube.com/watch?v=Nkvj12ixRUs

Sida 24. I Live Living Heritage! producerar unga människor videor om levande kulturarv och traditioner som är viktiga för dem. I den här videon berättar Karri Korsu, Niko Ala-Ukko, Tuomas Erkkilä, Hasan Khademi och Sakari Soini om livet i stugan.
www.youtu.be/BdjThw6cEVo?si=VTtUdGni69qowXsa

Sida 26. Gymnasieeleverna i Tallinn ombads fundera över vilket kulturarv som är viktigt för dem, och i videon tar de sig an ett svårt kulturarv.
www.youtu.be/4QQP84Sahjk?si=aU5kBPnlotAP-4wN

Sida 35. <https://lastenkulttuuri.fi/menetelmaopas/att-resa-over-tid-och-rum-metodhandbok-i-kulturarvspedagogik-ocj-tidsresor/>

Sida 36. bit.ly/heraldrypack

Sida 45. bit.ly/unohtuneet-evaas

Sida 50. 'Kädet multaan! Koulukasvimaa alakouluikäisille' Metodhandbok <https://lastenkulttuuri.fi/wp-content/uploads/2016/04/Sagalund-Menetelmaopas-ruotsi-.pdf>

Sida 50. Förodling - Esikasvatus (Odlas med Sagalund I) -video, Förodling - Esikasvatus (Odlas med Sagalund I) https://www.youtube.com/watch?v=rz850_AJJ-4

Sida 50. Direktsådd och plantering - Suorakylvö ja istutus (Odlas med Sagalund II) -video, Direktsådd och plantering - Suorakylvö ja istutus (Odlas med Sagalund II)
<https://www.youtube.com/watch?v=Z5HdrgQJrJQ>

Sida 76 <https://kulttuurinvuosikello2.fi/suomi-kuvan-rakentajat-kansakoulun-kuvataulut/>

Sida 80. Museet som klassrum <https://www.museetsomklassrum.fi/fordel-skola/>

